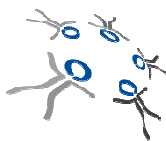

Piiriülene lastekaitse:

Praktiline juhend juhtumikorraldajatele ja juhtumi haldajatele sotsiaal-, haridus-, õiguskaitse- või tervisevaldkonnas

Läänemere maade Nõukogu sekretariaat

CHILD CENTRE
Expert Group for Cooperation on
Children at Risk, EGCC

Euroopa Liidu kaasrahastus

Väljaandja: Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat
Stockholm, Rootsi

ISBN:

Toimetaja ja kaasautor: Turid Heiberg, Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat

Autor: Daja Wenke

Kaasa aitasid: Läti Vabariigi Piirivalvurite Riiklik Kesknõukogu
Leedu Vabariigi Riiklik Lapse Õiguste Kaitse- ja Rakendamisteenus
Sotsiaalse Hädabi Amet, Rootsi
Projekti „Rändel viibivate laste kaitsmine“ („PROTECT Children on the Move“) ekspertkoostumiste lektorid ja osalejad
Läänemeremaade Nõukogu kaitset vajavate laste alase koostöö ekspertrühm

Retsensendid: Christoph Braunschweig, Šveitsi Rahvusvahelise Sotsiaalteenistuse Fond, sotsiaal- ja justiitsosakond; Nina Hannemann, Taani Inimkaubanduse Vastu Võitlemise Keskus, erinõustaja; Philip Ishola, Sõltumatu Lastekaitse, inimkaubanduse vastu võitlemise, inimõiguste konsultant, Ühendkuningriik; Jyothi Kanics, sõltumatu laste õiguste advokaat; Katarina Munier, programmiametnik, Rootsi Riiklik Tervishoiu- ja Heaolunõukogu, hindamis- ja analüüsiosakond, heaolu arendusüksus, Rootsi; Kerry L. Neal, lastekaitse spetsialist, UNICEF

Küljendus ja kujundus: Laura Klimaite

Illustratsioonid: Raquel Benmergui

Trükk: Trükikoda KOPA

Tänuavaldused

See praktiline juhend juhtumikorraldajatele ja juhtumi haldajatele sotsiaal-, haridus-, õiguskaitse- või tervisevaldkonnas koostati üksikasjalikuma juhendikogu taustal, mis põhines projektist „Child Exploitation: Cross-National Child Protection in Practice – „PROTECT Children on the Move““ („Laste ekspluateerimine: piiriülene lastekaitse praktikas – „Kaitse rändel olevatele lastele““) saadud kogemustel.

Projekt on rahastatud Euroopa Komisjoni abiga. Väljaanne kajastab üksnes autorite seisukohti ning Euroopa Komisjoni ei saa pidada vastutavaks selles sisalduva teabe ühegi võimaliku kasutusviisi eest.

© 2015

Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat
Ohustatud laste alase koostöö ekspertrühm

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Laste julgeoleku tagamine rände kontekstis	5
Parimate huvide väljaselgitamine	9
Parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine: protsessi kaks etappi.....	10
Asutustevaheline ja sektoriülene koostöö lapse parimate huvide hindamiseks ja väljaselgitamiseks	12
Õiguste ja huvide tasakaalustamine parimate huvide väljaselgitamisel	14
Rändel olevate laste arengu soodustamine	14
Suhtlus lastega nende parimate huvide hindamisel ja väljaselgitamisel.....	15
Eatundlik suhtlemine.....	16
Soolised kaalutlused seoses õigusega saada ära kuulatud	16
Kohtuekspertiisiga seotud küsitlused.....	16
Lapse küsitlemine juurdlustes ja menetlustes	16
Kvaliteetne tõlge ja kultuuriline vahendamine	17
Samm-sammult: rahvusvaheline koostöö kestliku lahenduse loomiseks	17
Isikutuvastus	19
Eestkostjate ja esindajate roll mittekodanikest laste parimate huvide edendamisel.....	20
Andmekaitse ja konfidentsiaalsus	21
Teabeallikad	22
Perekonnaliikmete otsimine ja perekondlike sidemete taastamine	23
Peresuhete ja pereliikmetega kontakti säilitamine	23
Riskifaktorite, vastupidavuse ja toetuse hindamine.....	24
Kadunud lapsed: hoolekande- ja vastuvõtuasutusest ilma ametivõime teavitamata lahkuvad lapsed.....	25
Kohtualluvuse kehtestamine mittekodanikust lapse üle.....	26
Rahvusvaheline koostöö kestliku lahenduse elluviimiseks	27
Kestlikud lahendused.....	27
Eluplaanide kavandamine	28
Kohalikul tasandil lõimimine.....	29
Jätkuhooldus ja noorte toetamine	29
Perekonna taasühinemine sihtriigis	30
Kuriteo lapsohvrite, sh inimkaubanduse ja eksploateerimise ohvrite erilised kaitsemeetmed	30
Ümberasustamised ja üleviimised.....	31
Ümberasustamine ja lõimimine kolmandas riigis	31

Üleviimised vastavalt Nõukogu Dublini III määrusele	32
Tagasisaatmine	34
Rahvusvahelise ja Euroopa eraõiguse kohaldamine rändel olevate laste tagasisaatmiseks	34
Alternatiivid sisserändajate kinnipidamiskeskustele	35
Tagasisaatmise eelsed ettevalmistused	37
Sihtriigist väljasaatmise etapp	37
Päritoluriiki tagasijõudmise järgne ja taaslõimumise etapp	38
Seire ja hindamine	38

Sissejuhatus

See praktiline juhend juhtumikorraldajatele ja juhtumi haldajatele sotsiaal-, haridus-, õiguskaitse- või tervisevaldkonnas (edaspidi praktiline juhend) annab ülevaate piiriülestes olukordades laste inimõiguste ja parimate huvide edendamiseks. Juhend on hõlpsasti kasutatav abivahend juhtumite käsitlemisel, kus lapsed asuvad väljaspool oma päritoluriiki või harjumuspärasel elukohta. Juhend kirjeldab rahvusvahelisi ja Euroopa standardeid ja kohustusi laste turvalisuse ja heaolu tagamiseks, olenemata nende rahvuslikust päritolust või rändestaatusest.

Juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad nagu sotsiaalhooldajad, immigratsiooniametnikud, korrakaitseametnikud ning ka juristid, eestkostjad ja muud spetsialistid, kes rändel olevate lastega kokku puutuvad, vastutavad ühiselt rahvusvaheliste standardite järgimise eest. Selle saavutamisel on otsustava tähtsusega parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine. Parimate huvide väljaselgitamine on eeltingimus ka iga konkreetse lapse jaoks toimiva lahenduse leidmiseks ja elluviimiseks.

Rändel olevate laste puhul kohaldatav rahvusvaheline õigusvõrgustik on mitmetahuline ja keeruline. See hõlmab lastekaubandusvastaseid, varjupaiga pakkumise ja rahvusvahelise kaitse konventsioone, tööhõivemääruseid, rahvusvahelisi ulgtööliste, kuritegevuse lapsohvrite ja kohtusüsteemi standardeid ning ka lastekaitset ja pereprobleeme käsitlevat rahvusvahelist eraõigust. Kõiki neid standardeid ühendab ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, mis annab tõhusa baasi laste parimate huvide edendamiseks igas kontekstis ja olukorras.

Konventsioon rakendub kõigile riigi kohtualluvuses olevatele lastele (artikkel 2). See hõlmab lapsi, kes asuvad riigi sees, ning ka neid, kes saavad riiki, näiteks lennujaamade kaudu.¹ Seetõttu kohalduvad konventsiooniga määratletud õigused kõigile rändel olevatele lastele, olenemata nende reisi eesmärgist või liikumise tingimustest, majanduslikust rändest, varjupaigast, pere taasühinemisest või inimkaubitsemisest.

Konventsioon kehtestab standardid eestkosteks ja kaitseks, isikutuvastuseks, juhtumikäsitlemiseks, aruandluseks ja suunamiseks. See tagab lapsele õiguse haridusele ja

¹ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 12.

koolitusele, juurdepääsu sotsiaalteenustele, tervishoiu ja ravi ning annab tüdrukutele ja poistele õiguse arendada oma kujunevaid võimeid. Lastel, kes on läbi elanud vägivaldaakte, ekspluateerimist või ahistamist, on õigus saada koheldud kuriteo ohvritena ning saada abi taastumisel, rehabilitatsioonil ja õigusemõistmisel. See kehtib inimkaubanduse lapsohvritele ja ka kõigile teistele lastele, kellele on osaks saanud ükskõik millises vormis vägivald ja ekspluateerimine.

Käesolev praktiline juhend esitab need standardid samm-sammuliste tegevusjuhistena piiriülestes olukordades hinnangute andmiseks ja otsuste langetamiseks. Riigiametnikel ja teenusepakkujatel on sageli tarvis piiriülesest tegutseda, mistõttu nad vajavad niisuguste juhtumite hindamiseks, otsuste langetamiseks ning teenustele suunamiseks ja teenuste pakkumiseks toimivaid võrgustikke ja selgeid protseduureegleid. Nende töös võib ette tulla mitmesuguseid raskusi, näiteks seoses lapsega tulemusliku suhtlemisega, sealhulgas tõlkimise ja kultuurilise vahendamisega, lapse kodukogukonna kohta info kogumisega ning lapse ja tema pereliikmete vaheliste suhete kvaliteedi mõistmisega. Juhtumikorraldajate ja juhtumi haldajate tõhusa piiriülese koostöö heade tavade näited annavad tunnistust sellest, et need raskused on ületatavad.

See praktiline juhend põhineb juhiste kogumil, esitades peamiste teemade kohta üksikasjalikuma ja täpsema teabe ja arutlused. Lisaks on juhend kättesaadav piiriülese lastekaitse veebiportaalis (*Transnational Child Protection Portal*), kus antakse täiendavat teavet ka rändel olevate lastega ja nende heaks töötavatele spetsialistidele ja ametnikele.²

Laste julgeoleku tagamine rände kontekstis

Tüdrukud ja poisid reisivad nii riigisiselt kui ka üle piiride. Lapsed on oluline osa rahvusvahelistest rändevooludest Euroopasse, Euroopa sees ja mujal maailmas. Lapsed võivad reisida saatjaga või ilma, seaduslike reisidokumentidega või ilma (pagulaste ja varjupaigataotlejatena) ning sõltumatute või majandusmigrantidena. Kui vanemad kodumaalt välja rändavad või lahku lähevad, võivad lapsed koos ühe või mõlema vanemaga teise elukohta või riiki kolida. Väljarändavad vanemad võivad lapsed ka kodumaale maha jätta; sellisel juhul mõjutab ränne lapsi kaudselt.

Laste rändemotiivid on sama mitmekesised kui täiskasvanutel. Siia kuuluvad majanduslikud põhjused, hariduslikud püüdlused, soolised ja kultuurilised põhjused ning isiklikud motiivid, aga ka hädaolukorrad, looduskatastroofid ja kliimamuutus, tagakiusamine, relvakonfliktid ja humanitaarkriisid. Mõned lapsed lahkuvad kodukohast paremate võimaluste otsimiseks, teised aga jätaavad seljataha vägivalda, ekspluateerimise, ahistamise või konflikti. Sageli on erinevad rändemotiivid omavahel kattuvad ja vastastikku seotud.³

Liikumine ja ränne toimub nii Euroopa Liidu sees kui ELi liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel. Euroopa vaba liikumise alal on ELi liikmesriikide kodanikel õigus siseneda teise

² Viide Wikile ja juhistele

³ Vt Van de Glind, Hans ja Anne Kou „Migrant Children in Child Labour, A vulnerable group in need of attention, International Organisation of Migration“, *Children on the Move*, 2013, lk 27–43, lk 30. Thatun, Susu ja Karin Heissler „Children's Migration: Towards a multidimensional child protection perspective, International Organisation of Migration“, *Children on the Move*, 2013, lk 95–108, lk 105.

liikmesriiki ja viibida seal kuni 3 kuud ilma end registreerimata ning neile antakse alaline riigis viibimise luba, kui neil on ette näidata sissetulek.⁴

Rahvusvahelised pereküsimused ja lastekaitse

Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverents (HCCH) on ülemaailmne valitsustevaheline organisatsioon, mis on koostanud olulised standardid piiriüleseks koostööks lastekaitsetes ja pereküsimustes. Peamised Haagi Konverentsi konventsioonides käsitletud teemad hõlmavad piiriülest lastekaitset, piiriülest lapsendamist, lapse vägivaldset äraviimist vanemate poolt ning vanemliku vastutuse ja kontakti küsimusi.

Piiriülest lastekaitset ja perekonnaseadust käsitlevatel Haagi konventsioonidel on mitu ühist omadust. Need kindlustavad ühe konventsiooniga ühinenud riigi ametlike otsuste automaatse vastastikuse tunnustamise teistes konventsiooniga ühinenud riikides. Need võimaldavad konventsiooniga ühinenud riikide vahelist koostööd, sealhulgas keskasutuste rajamise ning ühtlustatud protseduuride koostamise kaudu, ning hõlbustavad seda. Hõlbustades praktilisi teemasid, näiteks dokumentide tõlkimist, teabevahetust ning standardiseeritud vormide kasutust, püütakse konventsioonidega lihtsustada ja kiirendada piiriüleseid menetlusi ja ametlike otsuste jõustamist.

Haagi konventsioonide lähenemisviis on uudne: et välja selgitada, millise riigi kohtualluvusse juhtum kuulub, arvestavad need eeskätt lapse „harjumuspärase elukohaga“, mitte rahvuse või kodakondsusega. Euroopa Liidu raames annab võrreldavad standardid piiriüleseks lastekaitseks ja pereküsimusteks Brüsseli II bis määrus, lisaks on Euroopa Nõukogu välja töötanud lastekaitse ja pereküsimuste konventsioonid.

Rahvusvaheline kaitse

Rahvusvahelist kaitset vajavatele kolmanda riigi kodanikele on üheks võimalikuks Euroopa Liitu sisenemise viisiks varjupaigasüsteem. Sageli on varjupaigataotluse täitmine faktiliselt võimalik vaid siis, kui juba ollakse Euroopa riigis. Kuid rahvusvahelist kaitset otsivate põgenike tee Euroopa riiki on raske ja sageli eluohulik. Seaduslike rändekanalite puudumise tõttu on paljud pagulased ja põgenikud, ka lapsed, sunnitud kasutama selleks ohtlikuks rändeks salakaubavedajate teenuseid ning on teekonna jooksul märkimisväärses hädaohus.⁵

Isikute õigust taotleda rahvusvahelist kaitset reguleerivad ÜRO Põgenike Konventsioon ja selle protokoll. Lastele on kehtestatud erilised julgestusmeetmed ja õigus nende varjupaigataotluse individuaalsele läbivaatamisele. Seejuures tuleb lapsega seonduvaid tagakiusamise põhjuseid arvestada olenemata sellest, kas laps esitab taotluse üksi või koos vanema või eestkostjaga. Euroopa Liidu liikmesriigid on need standardid ELi kontekstis veel üksikasjalikumaks muutnud ning kehtestanud rea direktiive, mis reguleerivad

⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2004/38/EC 29. aprillist 2004, EL kodanike ja nende pereliikmete õigustest liikmesriikide territooriumil vabalt liikuda ja elada.

⁵ Euroopa Liidu Põhiõiguste Agentuur / European Union Agency for Fundamental Rights, *Legal Entry Channels to the EU for Persons in Need of International Protection: A toolbox* („Rahvusvahelist kaitset vajavate isikute seaduslikud sisenemiskanaliid EL-i: vahendite kogum“. FRA Focus, 02/2015, 2015, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/legal-entry-channels-eu-persons-need-international-protection-toolbox>. United Nations High Commissioner for Refugees / ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *Legal Avenues to Safety and Protection Through other Forms of Admission* („Ametlikud teed turvalisusse ja kaitstusse muude vastuvõtuvormide kaudu“). 18 November 2014, <http://www.refworld.org/docid/5594e5924.html>.

varjupaigataotlejate kvalifitseerumist ja vastuvõtutingimusi ELis, samuti taotluse menetlemist ja tagasisaatmise küsimusi.

Ekspluateerimise ja inimkaubanduse riskid

Paljud lapspagulased, sealhulgas varjupaigataotlejad, võivad teekonna jooksul ja sihtkohas hädaohtu sattuda. Lastele saab inimeste poolt, keda nad rännu ajal ja sihtkohas kohtavad – ka tööandjate, vedajate, salakaubitsejate ja inimkaubitsejate poolt – osaks vägivald, ekspluateerimine ja ahistamine. Mõnda last võivad ohustada neid saatvad täiskasvanud, ka nende eestkostjad või vanemad. Riigiametnikud, sealhulgas politseinikud, piirivalvurid, immigratsiooniametnikud ja vastuvõtu- või kinnipidamisasutuste personal võivad neisse suhtuda äärmise ükskõiksusega või neid koguni ahistada. Mõned pagulased surevad teekonna jooksul veepuuduse, alatoitumuse, lämbumise või vedamisel tekkivate õnnetusjuhtumite tõttu või upuvad merel.⁶

Rändel olevaid lapsi ohustab erinevat liiki ekspluateerimine. Ekspluateerimisrisk ähvardab nii kehtivate reisidokumentidega lapsi kui ka neid, kellel dokumente ei ole. Lapsi võidakse ekspluateerimisele või lastekaubandusele allutada enne lähteriigist lahkumist, teekonna ajal, pärast sihtriiki saabumist või koguni pärast sihtriiki jäämise loa saamist, samuti pärast tagasisaatmist, teise asukohta üleviimist või ümberasustamist. Lapsi ekspluateeritakse ja nendega kaubitsetakse ka siseriiklikult, ilma ühtki riigipiiri ületamata.

Ekspluateerimine toimub lapstööjõu kasutamisenä, sealhulgas majapidamistöodes või lapsehoidmistöös, vabrikutes, ehitusel, asfaldipanekul, restoranides ning puhastus- ja koristusvaldkonnas, põllunduses ja marjanoppimisel ning muidugi kerjamisel. Lapsi ohustab ärakasutamine seoses prostitutsiooni ja pornograafiaga, sealhulgas ringirändavate seksuaalkurjategijate poolt, veebikaamerate kaudu, neist tehtud seksuaalse sisuga fotode ja videote ning ebaseadusliku veebisisu kaudu. Eksisteerib ka piiriüleseid laste varase ja pealesunnitud abiellumise juhtumeid. Laste ekspluateerimist võivad korraldada perekonnad, väikesed kuritegelikud rühmitused või laias ulatuses tegutsevad kriminaalsed võrgustikud. Lapsi ekspluateeritakse ebaseaduslikes ja kriminaalsetes tegevustes, sealhulgas uimastite tootmises ja uimastiveos, taskuvarguses või murdvarguses.⁷ Europol teatas 2015. a, et inimkaubanduse ohvreid, ka lapsi, kasutatakse inimkaubitsejate poolt üha enam niisugustel eesmärkidel nagu kerjamine, soodustuskelmused, identiteedi-, krediitkaardi- ning kindlustuspettused.⁸

⁶ Vt: UNICEFi Innocenti uurimiskeskus, *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses* („Lastekaubandus Põhjamaades: strateegiate ja riiklike vastutoimete ümberkorraldamine“). Tehniline aruanne, 2012. CARDET, Rahvusvaheline Lastekaitse (Itaalia jt), *IMPACT, Improving Monitoring and Protection Systems Against Child Trafficking and Exploitation, Transnational Analysis* („IMPACT ehk lastekaubanduse ja laste ekspluateerimise vastaste seire- ja kaitsesüsteemide täiustamine, riikidevaheline analüüs“) 2013.

⁷ UNICEFi Innocenti uurimiskeskus, *Child Trafficking in Europe, A broad vision to put children first, Innocenti Insight* („Lastekaubandus Euroopas: laiapõhjaline visioon laste huvide esikohale asetamisest, Innocenti ülevaade“) 2008, veebilehel http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf, 25. septembrist 2015, lk 12. Läänemere maade Nõukogu, Lastekeskus, Ohustatud laste alase koostöö ekspertrühm, *Children trafficked for exploitation in begging and criminality: A challenge for law enforcement and child protection, A CBSS Project in Lithuania, Poland, Norway and Sweden* („Lastekaubandus kerjamises ja kuritegevuses ekspluateerimiseks: väljakutse õiguskaitsele ja lastekaitsele, CBSS projekt Leedus, Poolas, Norras ja Rootsis“) 2013, http://www.childcentre.info/public/Childtrafficking_begging_crime.pdf. UNICEFi Innocenti uurimiskeskus, *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses* („Lastekaubandus Põhjamaades: strateegiate ja riiklike vastutoimete ümberkorraldamine“). Tehniline aruanne, 2012, lk 18–20.

⁸ Europol, *The THB Financial Business Model, Assessing the current state of knowledge* („Inimkaubanduse rahanduslik ärimudel: praeguse teadmiste tasandi hindamine“) 2015, lk 13.

Lastekaubandus defineeriti esimest korda ÜRO inimkaubanduse protokollis (2000). Protokoll kirjeldab lastekaubandust lapse värbamise, transportimise, üleviimise, varjupaika võtmise või vastuvõtmisena eesmärgiga teda ekspuuteerida. Kaubitsemise vahendeid või lapse nõustumist inimkaubanduse ükskõik millise toiminguga peetakse ebaoluliseks. Definitsioon esitab miinimumloendi ekspuuteerimise vormidest, mida saab pidada inimkaubanduseks. Lastekaubanduse eest saab vastutusele võtta ka siis, kui ekspuuteerimist ei ole veel toimunud, kuid on võimalik tõestada lapse ekspuuteerimise kavatsust. Protokoll täiendab ÜRO Rahvusvahelise Organiseeritud Kuritegevuse Vastu Võitlemise Konventsiooni (TOC). Seetõttu tuleb protokollis toodud inimkaubanduse definitsiooni lugeda rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse kontekstis.

Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastu võitlemise konventsioon (2005) sisaldab samasuguse sõnastusega rahvusvahelist definitsiooni, rõhutades siiski, et ohvreid tuleb kaitsta ka siis, kui inimkaubandus toimub riigisiselt ja ilma ulatuslikke organiseeritud kuritegelikke rühmitusi hõlmamata. Euroopa Nõukogu konventsioon sätestab inimkaubanduse ohvritele, sealhulgas lastele eriti tõhusa julgestuse. Euroopa Nõukogu on propageerinud ka muid olulisi standardeid, sealhulgas laste kaitsmiseks seksuaalse ärakasutamise ja ahistamise eest ning kohtusüsteemiga kontaktis olevate laste kaitsmiseks.

ELi inimkaubandusega võitlemise direktiiv (2011) laiendas inimkaubanduse raames ekspuuteerimise mõistet. See hõlmab sõnaselgelt ka ekspuuteerimist kuritegevuses. Artikkel 2.3 täpsustab, et „„ekspuuteerimist kuritegevuses“ tuleks mõista isiku ekspuuteerimisena muuhulgas taskuvarguste, kauplusevarguste, uimastikaubitsemise ja muude sarnaste tegude toimepanekuks, mis on karistatavad ning hõlmavad rahalist kasu“. Lisaks sätestab direktiiv, et „ekspuuteerimine kerjamiseks, sealhulgas inimkaubanduse tõttu sõltuva isiku kasutamine kerjamiseks, on inimkaubanduse definitsiooniga hõlmatud vaid siis, kui selles on olemas kõik sunnitöö või pealesunnitud teenuse elemendid“.⁹

Inimkaubanduse kontseptsiooni edasiarendamine on oluline, et pakkuda ohvritele kaasavat tuge ja kaitset. Sellegipoolest muudab mitmel tasandil tõlgendamine lastekaubanduse muudest ekspuuteerimise vormidest eristamise raskeks. Eriti keeruline on aru saada, millised lapsed on ohus, ning tuvastada lastekaubanduse juhtumeid, sealhulgas avastada neid ennetavalt juba enne ekspuuteerimise algust või piiriületamisel.

Rahvusvahelised ja Euroopa standardid on mõjutanud riiklike seaduste, tegevuskavade ja protseduuride arengut ning annavad nende elluviimiseks olulisi juhiseid. Kui riiklik seadus ja praktika erinevad rahvusvahelisest ja Euroopa õigusest ja standarditest, annavad Euroopa Kohus, Euroopa Inimõiguste Kohus ja ÜRO lepingulised organid võimaluse õigusakte parandada ning õiguslikke ja poliitilisi reforme edendada.

Piiriülestes olukordades lastega tegelev õiguslik ja poliitiline võrgustik on tugev. Kõigil sellega seotud standarditel on üks ühine tunnus: need põhinevad ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonil ning aitavad kaasa konventsiooni elluviimisele, sealhulgas rahvusvahelises kontekstis.

⁹ Euroopa Parlament ja EL Nõukogu, Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EU, 5. aprill 2011, inimkaubanduse takistamisest ja sellega võitlemisest ning selle ohvrite kaitsest, asendab Nõukogu raamotsuse 2002/629/JHA. EL ametlik väljaanne, Brüssel, 15. aprill 2011, par. 11.

Lapse Õiguste Konventsioon määratleb mitte üksnes laste inimõigused ja riikidele nendega seoses pandud kohustused, vaid kehtestab ka vanemate ja eestkostjate, ametiasutuste, eraviisiliste teenusepakkujate ning erasektori kohustused. Neist õigustest ja kohustustest saavad juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad juhinduda kõigis rändel olevate lastega seonduvates tegevustes, otsustes ja kaalutlustes. Konventsioon aitab neil keerukates rahvusvahelistes, Euroopa ja riiklikes õigusaktides orienteeruda ning annab üldraamistikku ja olulisemad võrdlusalused laste julgeoleku tagamiseks.

Parimate huvide väljaselgitamine

ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni artikkel 3 sätestab, et „kõigis lapsi puudutavates toimingutes, mida teostavad avaliku või erasektori sotsiaalhoolekandeasutused, kohtud, haldusametkonnad või õigusorganid, peavad lapse parimad huvid olema esiplaanil“.

Lapse parimate huvide hindamine tähendab „kõigi konkreetsetes olukorras otsuse langetamiseks vajalike elementide hindamist ja tasakaalustamist iga individuaalse lapse või lasterühma puhul“.¹⁰ Arvesse tuleb võtta järgmisi aspekte:

- lapse seisukohad ja püüdlused;
- lapse identiteet, sealhulgas vanus ja sugu, isiklik elulugu ja taust;
- lapse eestkoste, kaitse ja turvalisus;
- lapse heaolu;
- perekeskond, perekondlikud suhted ja kontakt;
- lapse sotsiaalsed kontaktid kaaslaste ja täiskasvanutega;
- kaitsetud olukorrad, st riskid, mida laps kogeb, ning kaitse, vastupidavuse ja volituste allikad;
- lapse oskused ja kujunevad võimed;
- tervise ja haridusega seotud õigused ja vajadused;
- lapse areng ja järkjärguline täiskasvanuks saamine ning sõltumatu elu;
- kõik muud lapse eriomased vajadused.¹⁰

Õigus mitte olla diskrimineeritud

Lapse Õiguste Konventsioon pakub ulatuslikku kaitset diskrimineerimise eest. Konventsioon sätestab, et osalisriigid austavad ja kindlustavad igale nende kohtualluvuses olevale lapsele konventsioonis kehtestatud õigused ilma mis tahes laadi diskrimineerimiseta, olenemata lapse või tema vanemate või seadusliku saatja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, poliitilistest või muudest vaadetest, rahvuslikust, etnilisest või sotsiaalsest päritolust, jõukuse tasemest, puuetest, sünnipärasest või muust staatusest. (Artikkel 2.1)

Seetõttu kehtivad konventsiooniga sätestatud õigused mittekodanikest lastele, olenemata nende või nende vanemate rändestaatusest, kaasa arvatud riiki külastavatele lastele, põgenikele, sisserännanud töötajate lastele ja dokumentideta lastele.¹¹

Õigus mitte olla diskrimineeritud annab igale lapsele õiguse saada kohest abi ja tuge, kuni tema olukorda ja tema parimaid huvisid hinnatakse. Parimate huvide väljaselgitamisega seoses tähendab

¹⁰ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), peatükk V.A.1 ja par. 44.

¹¹ UNICEF, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* („Lapse Õiguste Konventsiooni rakenduskäsiraamat“), revideeritud väljaanne, Rachel Hodgkin ja Peter Newell 2002, lk 26.

see, et kodanikest ja mittekodanikest lapsi koheldakse ühtemoodi või võrreldavalt. Praktikast võib nende standardite mittekodanikest lastele rakendamisel tekkida vajadus ennetavate meetmete järele (näiteks kvaliteetne tõlkimine ja kultuuriline vahendamine), et suhelda tulemuslikult lapsega, kes kohalikku keelt ei valda.

Mittediskrimineerimine ei tähenda, et lapsele tuleks automaatselt elamisluba anda, vaid et lapse parimate huvide määratluse põhjal võetakse vastu otsus, kas laps saadetakse tagasi tema elukohariiki või antakse tema kohtualluvus sihtriigile.

Samuti võib lapse parimate huvide väljaselgitamisel ja kestva lahenduse leidmisel otsustav olla see, millises ulatuses austab tema õigust mitte olla diskrimineeritud tema päritoluriik. Selles kontekstis on oluline hinnata võimalikke diskrimineerimise aluseid lapse päritoluriigis, sealhulgas tema vähemusstaatuse, soo või sooidentiteedi, usu, puude või lapse või tema vanemate rahvusliku päritolu või kodakondsusetuse tõttu.

Parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine: protsessi kaks etappi

Parimate huvide hindamise ja väljaselgitamise protsess koosneb kahest etapist, mille eesmärk on tuvastada konkreetse lapse puhul kehtivad elemendid ja faktid.¹²

Parimate huvide hindamine saab läbi viia mitteametlikult ja vajadusele kohandatult. Koostatavad hinnangud puudutavad igapäevaseid küsimusi ja otsuseid, mis last rohkem või vähem mõjutavad. Lapse parimad huvid võivad aja jooksul oluliselt muutuda, kuna lapsed kasvavad, nende olukorrad muutuvad ja võimed arenevad edasi. Seetõttu võib olla vajalik lapse parimad huvid koos temaga perioodiliselt ümber hinnata.

Parimate huvide väljaselgitamine on ametlik protsess, millesse kaasatakse ametiasutused ja professionaalsed otsustajad. Parimate huvide väljaselgitamise eesmärk on jõuda otsuseni, mis põhineb lapse õigusi kaitsval riiklikul õigusaktil ning soodustab lapse heaolu, turvalisust ja arengut. See nõuab otsustajalt kõigi konkreetse juhtumi puhul kohaste faktorite kaalumist ja tasakaalustamist, võttes hoolikalt arvesse lapse kokki õigusi ning ametiasutustel ja teenusepakkujatel lapse ees olevaid kohustusi. Parimate huvide väljaselgitamise eesmärk on leida kestlik lahendus. Parimate huvide väljaselgitamine viiakse läbi juhul, kui kõnealused küsimused avaldavad lapse praegusele ja tulevasele elule eeldatavasti olulist mõju.¹³

Parimate huvide väljaselgitamise elemendid rahvusvahelistes juhtumites

Parimate huvide hindamise eesmärk on koguda kokku kõik faktid, mida on vaja, et jõuda järeldusele kõigi tegevuste, abinõude või otsuste mõju kohta lapsele ja tema tulevikule. Parimal moel koostatud hinnang peab hõlmama järgmist:

- lapse ja kõigi teda saatvate isikute identiteedi ning nende omavaheliste suhete kvaliteedi väljaselgitamine;
- juhtumihinnang, sealhulgas järgmised komponendid:
 - lapse küsitlemine;

¹² Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 46.

¹³ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 47.

- lapse olukorra, tausta ja vajaduste hindamine;
- sotsiaalne olukord ja perekonna hindamine;
- tõendite kogumine, sealhulgas lapse kohtumeditiinilise läbivaatuse ja temaga korraldatud vestluste kaudu;
- riski- ja turvahinnangud;
- last võimestavate tugiisikute, oskuste, võimaluste ja ressursside kaardistamine;
- elukorralduse ja tulevikuplaanide väljatöötamine;
- kõigi potentsiaalsete otsustega lapsele avaldatava mõju ulatuslik hindamine;
- püsiva lahenduse tuvastamine;
- püsiva lahenduse elluviimise aegsed pidevad hinnangud koos kohaste jätkutegevuste, ülevaadete ja seirega, ning vajadusel püsiva lahenduse kohandamine lapse parimatele huvidele.

Hinnang peab eelkõige lähtuma konkreetsest lapsest. Seetõttu on oluline rajada lapsega usalduslik side ja suhelda tulemuslikult keeles, mida laps valdab. Ideaaljuhul peaks hinnangu koostamine hõlmama multidistsiplinaarset kvalifitseeritud kutsetöötajatest koosnevat töörühma.

Menetluslikud tagatised parimate huvide väljaselgitamisel

Ametliku protsessina nõuab parimate huvide väljaselgitamine spetsiifilisi menetluslikke tagatisi ja dokumentatsiooni:

- **Lapsesõbralik teave** keeles, mida laps valdab, võimaldades lapsel avaldada arvamusi ja väljendada oma seisukohti.
- **Lapse õigus väljendada oma vaateid ja olla kindel, et neid võetakse arvesse:** igas kohtu- või haldusmenetluses on lastel õigus olla ära kuulatud ja kindlad, et nende seisukohti arvestatakse. Lapse küsitlemise protsess peab olema dokumenteeritud, selge kirjeldusega sellest, kuidas lapse seisukohti tasakaalustatakse muude seisukohtade ja muude infoallikatega. Suhtlus lapsega peab olema tulemuslik ja lapsetundlik ning võib nõuda kvaliteetset tõlget ja kultuurilist vahendamist. Saatjata või neist lahutatud laste puhul on eestkostja või esindaja roll otsustava tähtsusega, et lapse ja ametiisikute vahelist suhtlust hõlbustada.¹⁴ Alati, kui otsuse langetab kohus, hõlmab õigus olla ära kuulatud ka õigust küsitlusele. Küsitlus tuleks teostada ilma viivitamata, lapsetundlikul moel ning ennetades lapsohvrite ja tunnistajate teisest ohvristamist. Lastele oma seisukohtade avaldamise ja nende arvessevõtmise õiguse tagamine nõuab lapse vanuse, soo ja tausta ning arengutaseme ja kujunevate võimete läbimõttlemist.
- **Kvaliteetne tõlge:** lastel, kes ei valda sihtriigi keelt, on õigus kirjalikule ja suulisele tõlkele. Suuline tõlge peaks olema tasuta ning juhul, kui sellesse on vahetult kaasatud tõlgid, peaksid nad olema juhtumi suhtes erapooletul seisukohal.
- **Eestkoste ja esindamine:** saatjata lastel on õigus sõltumatule esindajale või eestkostjale, kes on pädev ja varustatud igakülgse teabega lapse parimate huvide esindamiseks ja edendamiseks.¹⁵

¹⁴ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 90.

¹⁵ Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise rände kontekstis“). Taustadokument. Üldise diskussiooni päev, 2012, lk 22–23.

- **Õiguslik esindamine:** juhul, kui lapse parimad huvid peab ametlikult välja selgitama kohus või teised pädevad organid, on lapsel õigus pädevale õiguslikule esindamisele, õigusteabele ja -kaitsele. Õigusnõustamine, -abi ja õiguslik esindamine on kohtu- või haldusmenetlustes väga tähtis, kaasa arvatud varjupaigataotlust või kuriteoohvrina erikaitse taotlust esitavatele lastele.¹⁶
- **Õiguslik põhjendatus:** kõik vastuvõetud otsused peavad olema dokumenteeritud, üksikasjalikult põhjendatud, õigeks tunnistatud ja selgitatud. Tuleb selgitada, kuidas otsus on seotud lapse parimate huvidega ja kuidas selle aluseks olevad kaalutlused on otsusele jõudmiseks tasakaalustatud.¹⁷
- **Otsuste ülevaatamise ja muutmise viisid:** tuleb paika panna, kuidas lapse parimate huvide kaitseks vastu võetud otsuseid uuesti menetlusse anda või muuta. Lapsi tuleb nende võimaluste kasutamiseks toetada. Tuleb selgelt määratleda, millal on vaja juhtum või otsus uuesti menetlusse anda või üle vaadata – näiteks uue tõendusmaterjali leidmisel või kui ametkonnad ei ole suutnud esimest otsust täide viia.¹⁸
- **Edasikaebamise õigus:** parimate huvide määratlused peavad olema õiguslikult parandatavad. Lastel peab olema ülemkohtule või kohtule edasikaebamise võimalus, koos vajaliku toetusega nagu õigusabi ja esindamine. Otsuste täidesaatmine peab edasikaebamise ajaks peatatud olema.¹⁹ Lapse teise riiki üleviimist või tagasisaatmist käsitlevate otsuste puhul peab otsuse vastuvõtmise ja täidesaatmise vahele jääma piisav aeg, et võimaldada lapsel määruskaebus sisse anda või otsuse ülevaatamist taotleda.

Asutustevaheline ja sektoriülene koostöö lapse parimate huvide hindamiseks ja väljaselgitamiseks

Lapse parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine eeldab erinevate ekspertrühmade kaasamist, et nende teadmised ja vaatenurgad võimaldaksid jõuda tervikliku arusaamani lapse olukorrast ja taustast. Usaldusliku partnerluse ning huvirühmade vahelise ja sektoriülese koostöö edendamine riikide piires ja rahvusvahelisel tasandil on hädavajalik.

Erinevate osapoolte vahelist koostööd ja vastastikust konsulteerimist on tähtis tugevdada ja ametlikult korraldada, et tagada menetluses lapse kõigi inimõiguste piisavalt kaalukas arvestamine ning nende käsitlemine vastastikku seotute ja jagamatutena.

Asutustevaheline ja sektoriülene koostöö:

- **tähendab**, et erineva tausta ja väljaõppega ametiisikud ja spetsialistid töötavad käsikäes ja koos juhtumi keskmes oleva lapsega, et kõnealust juhtumit hinnata, planeerida ja hallata ning teadlik otsus langetada;

¹⁶ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 96. Vt ka: Euroopa Pögenike ja Pagulaste Nõukogu, *Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children, Annex 1: Guiding principles for quality legal assistance for unaccompanied children* („Õigus õigusemõistmisele: saatjata laste kvaliteetne õigusabi, Lisa 1: saatjata laste kvaliteetse õigusabi juhtpõhimõtted“), 2014.

¹⁷ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 97.

¹⁸ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 98. ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child* („ÜRO Pagulaste Ameti juhised lapse parimate õiguste määratlemiseks“) 2008, lk 79.

¹⁹ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 14 (2013), par. 98.

- **hõlmab** sidepidamist, teabevahetust ja juhtumiarutelusid erinevate spetsialistide ja ametiisikute vahel, võimalusel ka vabatahtlike või hooldajate vahel, kes on juhtumi keskmes oleva lapsega otseses kontaktis;
- **nõuab** usaldusel põhinevat professionaalset partnerlust ja piisavalt aega, ühtseid arusaamu põhimõistetest, kursisolekut iga partneri volitustega, selgelt määratletud töömeetodeid, sealhulgas selgeid andmekaitse ja konfidentsiaalsuse eeskirju ning reegleid ülesannete ja juhikohustuste jagamiseks, ideaaljuhul ametkondlikus kontekstis;
- **on oluline**, kuna võimaldab jõuda last puudutavate erinevate õigusaktide ja eeskirjade, samuti lapse olukorra, kogemuste, vajaduste ja püüdluste parema mõistmiseni;
- **on eeltingimus**, et tagada tasakaalustatud ja terviklik lähenemine lapse parimate huvide hindamisele ja väljaselgitamisele;
- **aitab kindlustada**, et iga spetsialisti või ametiisiku tegevus lähtub lapse seisukohtadest, vähendades samal ajal lapsega peetavate vestluste või tema ametlike küsitluste arvu miinimumini;
- **pakub võimalusi** töötada tõhusamalt ja tulemuslikumalt, eelkõige siis, kui lähenetakse lapsetundlikult ja lapsekeskselt, andes lapsele mõtestatud võimaluse saada teavet ja olla ära kuulatud, vähendades teisese ohvrustamise riski juurdlustes ja menetlustes ning leevendades ka survet individuaalsetele spetsialistidele või agentuuridele;
- **on elulise tähtsusega**, et tagada turvaline ja usaldusväärne otsustamine ning õigustel põhinevad ja kestlikud tulemused.

Õigus konsulaarabile

Väljaspool oma elukohariiki viibivatel lastel on õigus oma riigi saatkondade ja konsulaarametite abile. Konsulaartöötajatel võib olla välismaal viibiva lapse toetamises ja abistamises suur roll, rajades tugikontakte, andes suuniseid ja mobiliseerides abi. Konsulaartöötajad võivad võtta ühendust keskasutuste või riiklike kontaktpunktidega, et saada lapsi hõlmavates juhtumites tehnilist nõustamist, ning peavad olema selles suhtes informeeritud ja koolitatud.

Läänemeremaade Nõukogu inimkaubanduse vastu võitlemise töörühm koostas koos Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooniga väljaande „Handbook for diplomatic and consular personnel on how to assist and protect victims of human trafficking“ („Diplomaatilise ja konsulaarpersonalit käsiraamat inimkaubanduse ohvrite abistamiseks ja kaitsmiseks“), kus on esitatud ülevaade ja hõlpsasti jälgitav teave selle kohta, kuidas konsulaartöötajate poolse kaitse pakkumise võimalusi parandada.

Juurdepäas infole, tehnilisele abile ja spetsialistide kogemustele

Paljud rahvusvahelised lastekaitsejuhtumid on keerukad ja neid on raske hinnata, eelkõige juhul, kui need hõlmavad kuritegusid (näiteks eksploateerimine ja lastekaubandus) ning kui lapse identiteet, suhted ja püüdlused ei ole täiesti selged. Sellistel juhtudel on oluline, et kasutada saaks lastekaitse, sotsiaalküsimuste, perevahendamise, kriminaalõiguse ja turvaküsimuste, rändeküsimuste, tõlkimise ja kultuurilise vahendamise alaste spetsialistide arvamusi ja kogemusi.

Spetsialistid ei pruugi siiski igas omavalitsuses, eeskätt väikelinnades ja maapiirkondades keerukate juhtumite puhul kättesaadavad olla. Seetõttu on oluline, et lastega ja laste heaks töötavad ametnikud ja spetsialistid teaksid, kellelgi info, tehnilise abi ja spetsialistide arvamuste saamiseks ühendust võtta.

Siin on esitatud mõned peamised ametkonnad, kuhu selliste küsimustega pöörduda:

- riiklikud asutused, komisjonid või inimõiguste või spetsiaalselt laste õigustega tegelev õigusvahemees (*ombudsman*);
- lastekaitse keskasutused, mis tegelevad mitmesuguste teemadega ja on harilikult seotud lastekaitsealase Haagi konventsiooniga ning rahvusvahelise perekonnaõiguse ja Brüsseli II bis määrusega;
- riiklikud migratsiooniametid;
- riiklikud raportöörid või inimkaubanduse seireasutused;
- rahvusvahelise sotsiaalteenistuse riiklikud harukontorid juhtumiga hõlmatud riikides;
- rändel laste ja/või kuritegude lapsohvritega tegelevad MTÜ-d ja laste õigusi kaitsvad advokaadid;
- kuriteoohvreid toetavad riiklikud asutused;
- UNICEF-i, ÜRO Pagulaste Ameti (UNHCR) või Rahvusvahelise Migratsiooniameti riiklikud või regionaalkontorid.

Õiguste ja huvide tasakaalustamine parimate huvide väljaselgitamisel

Lapse parimate huvide hindamiseks ja väljaselgitamiseks tuleb hinnata ja tasakaalustada kõike konkreetse lapse puhul otsuse langetamiseks vajalikku. Siia võivad kuuluda erinevad arvesse võtmist vajavad elemendid, millest mõned võivad tunduda teineteist välistavad või koguni vastuolulised.

Potentsiaalsed vastuolud tuleb lahendada juhtumipõhiselt. Ametiisikud ja otsustajad peavad meeles pidama, et lapsel on õigus sellele, et tema parimaid huvisid peetakse esmatähtsaks, mis tähendab, et lapse huvid on kõrge prioriteediga ja mitte lihtsalt üks mitmetest arvesse võtmist vajavatest tahkudest. Seetõttu tuleb suurem rõhk panna sellele, mis lapse huve kõige paremini teenib:

- lapse kannatada saamise võimalus kaalub üles muud faktorid;
- lapse õigus olla üles kasvatatud oma vanemate poolt on aluspõhimõte;
- lapse parimaid huvisid saab üldiselt võttes kõige paremini kaitsta tema perekond, välja arvatud juhul, kui sellega on seotud turvakaalutlused;
- lapse hea käekäik ja areng tagatakse üldjuhul kõige paremini siis, kui laps jääb perekonda või tal on oma pereliikmete ning sotsiaalsete ja kultuuriliste võrgustikega lähedased suhted;
- tervise, hariduse ja kaitsetusega seotud teemadele tuleb rõhku panna;
- lapse olukorra järjepidevust ja stabiilsust peetakse oluliseks.²⁰

Rändel olevate laste arengu soodustamine

Lapse õigused elule, heale käekäigule ja arengule on sätestatud ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni artiklis 6. Need õigused on seotud lapse ellujäämise, turvalisuse ja

²⁰ ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, ÜRO Lastefond, *Safe and Sound, What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe* („Turvaline ja kindel: mida riigid saavad teha saatjata ja perekonnast lahutatud laste parimate huvide austamise tagamiseks Euroopas“) 2014, lk 43.

tervishoiuga, mis on nii kehalise kui ka vaimse, hingelise, moraalse, intellektuaalse, kognitiivse, emotsionaalse ja sotsiaalkultuurilise arengu eeltingimus.²¹

Lapse arenguvajadusi hinnates tuleb arvesse võtta järgmisi tegureid (viitame ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni kohastele artiklitele):

- õigus säilitada oma identiteet, sealhulgas rahvus, nimi ja perekondlikud suhted (artikkel 8);
- lapse hooldamise ja kasvatamise järjepidevus, mis arvestab asjakohaselt lapse etnilist, religioosset, kultuurilist ja keelelist tausta (artikkel 20);
- lapse õigus parimale võimalikule tervishoiule (artikkel 24);
- iga lapse õigus niisugusele elukvaliteedile, mis vastab lapse kehalisele, vaimsele, hingelisele, moraalsele ja sotsiaalsele arengule (artikkel 27);
- juurdepääs haridusele (artiklid 28 ja 29);
- lapse õigus puhkusele ja vabale ajale, et osaleda eakohastes mängudes ja puhketegevustes (artikkel 31).

Lapse kasvatamise kvaliteet avaldab tema arengule otsest mõju. Seetõttu tähendab lapse arenguõiguste ja -vajaduste edendamine ka seda, et lapsele võimaldatakse üleskasvamise päritoluperekonnas või perepõhises või peresarnases alternatiivhoolduse skeemis – olenevalt sellest, milline variant vastab lapse huvidele kõige paremini. Lapse arengulisi vajadusi hinnates tuleb pöörata tähelepanu tema hoolduse korraldamisele, samuti kvaliteetsetele tervishoiu- ja haridusteenustele.

Suhtlus lastega nende parimate huvide hindamisel ja väljaselgitamisel

Lapse Õiguste Konventsiooni kohaselt on lastel õigus avaldada arvamust kõigis neid mõjutavates küsimustes ning nende seisukohtadele tuleb anda kohane kaal vastavalt lapse vanusele ja küpsusele (artikkel 12). See õigus kehtib võrdselt nii laste osalemisel sotsiaalsetes ja poliitilistes teemades kui ka kohtu- ja haldusmenetlustes. Üldise põhimõttena kajastab lapse õigus olla ära kuulatud tema „tegutsemisvõimet“, mis tähendab, et lapsed vajavad mitte üksnes erikaitset ja on haavatavad, vaid nad on ka teadlikud otsustajad, neil on õigused ja nad on aktiivsed ühiskonnaliikmed.

Soovitused usaldusliku vahekorra loomiseks ning lastele oma seisukohtade väljendamise võimaluse andmiseks ja nende ärakuulamise kindlustamiseks:

- näita, et sa hoolid lapsest ja austad teda kui isiksust;
- küsi poisilt või tüdrukult, kuidas tal läheb, kuidas ta end kohanemise käigus tunneb ja kas on ehk midagi, mida ta vajab;
- kaasa laps sõbralikku kergesse vestlusse igapäevateemadel;
- ilmuta osavõtlikkust ja väljenda positiivseid tundmusi ning räägi lapsega asjadest, mis on talle olulised ja mis teda huvitavad;

²¹ See osa põhineb suuresti ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku juhistel lapse parimate huvide ametlikuks määratlemiseks, lk 36.

- tunneti, kas laps tunneb end sinuga vesteldes mugavalt, julgusta teda ja lase tal tunda, et tal on toimuva üle kontroll;
- muuda kohtumistuba lapsesõbralikuks, kas või väikeste lisandite ja detailidega;
- tutvusta ennast ja selgita lapsele, kes sa ametilt oled;
- selgita teie kohtumise eesmärki ja anna lapsele teada, millest te rääkima hakkate, miks sa temaga vestlemiseks seal oled ja mis edasi saab;
- varu lapsega vestlemiseks piisavalt aega, et ise rääkida ja teda kuulata;
- vajaduse korral võimalda kvaliteetne tõlge ja kultuuriline vahendamine;
- anna lapsele aega sinult tuleva informatsiooni omandamiseks, läbimõtleamiseks ja sellele vastamiseks; vajadusel korralda teine või kolmas kohtumine ;
- küsi lapselt, kas ta sai kõigest aru, ja palu tal selgitada, kuidas ta sinu juttu mõistis, ning võta endale seejärel aega võimalike lisaküsimuste esitamiseks.

Eatundlik suhtlemine

Nooremate või puudulike kognitiivsete oskustega laste puhul võib lapse osalemist julgustada kohaste suhtlemismeetodite abil nagu joonistamine või mängimine ning lapse käitumise jälgimine pereliikmete, hoolekandetöötajate ja ümbritseva keskkonnaga suhtlemisel. Kõnekeele kohandamine lapse vanusele ja arengutasemele on äärmiselt oluline, et laps mõistaks käsitletavaid teemasid ning saaks oma tundmusi ja seisukohti vabalt väljendada.

Soolised kaalutlused seoses õigusega saada ära kuulatud

Mõne poisi või tüdruku jaoks omab tähtsust, kas nendega vestleb mees või naine. Sama kehtib ka tõlgi, kultuurilise vahendaja, eestkostja või hoolekandetöötajate kohta. Soo olulisus sõltub lapse varasematest meeste ja naistega suhtlemise kogemustest oma kodus ja kogukonnas, reisi ajal või sihtkohas. Tähtsust omavad ka lapse kultuuritausta traditsioonilised soorollid ja sugudevahelised suhted. Lapse soolisi valikuid tuleb austada.

Kohtuekspertisiga seotud küsitlused

Vestleja saab lapse avameelsust soodustada, eelistades avatud küsimusi ning vältides suletud ja fokuseeritud küsimusi, vihjavaid etteütlemisi ja suunavaid küsimusi. On eriti oluline, et vestleja oleks erapooletu, avatud ja osavõtlik ning väldiks kriitikat ja vastasseise. Sama kehtib ka tõlkide kohta, kes peavad nende aspektidega kursis olema, et vestluse stiili ja suunda õigesti edasi anda.

Lapse küsitlemine juurdlustes ja menetlustes

Üldreeglina on kuriteo lapsohvritel õigus olla kriminaaljuurdluse ja -menetluse kestel edasise kahju ja teisese ohvristamise eest kaitstud:

- kuriteo lapsohvritel on juurdluse, hagemise ja kohtumenetluse jooksul õigus kaitsele tarbetult korduvate küsitluste eest;

- võib kasutada küsitluste videosalvestisi või muid sobivaid sidetehnoloogiaid, et lapsohver või -tunnistaja ei peaks avalikul kohtuistungil ütlusi andma ning et oleks välditud ohvrite, tunnistajate ja kohtualuste vaheline silmside;
- lapsohvritega vestlejad peavad olema eriväljaõppe läbinud professionaalid ja kui võimalik, siis viib kõik vestlused sama lapsega läbi sama isik;
- vestlused peavad toimuma lapsesõbralikus keskkonnas;
- kohtuekspertiisiga seotud vestluste läbiviimiseks ning kuriteo lapsohvritelt tõendite kogumiseks on hea tava kasutada niinimetatud Lastemaja mudelit²².

Kvaliteetne tõlge ja kultuuriline vahendamine

Tõlgid võivad varjupaigataotluste menetlemisel ja kriminaaljuurdlustes teabekogumise protsessi mõjutada, kuna neil on mõju sellele, kuidas lapse juttu mõistetakse ja tajutakse. Ebatäpne tõlge võib kahjustada lapse seisukohti kuni selleni, et otsused võetakse vastu väärinfo põhjal. See seostub mitte üksnes tõlke sisu, vaid ka lapse sõnavalikute ja stiiliga ning sellega, kuidas tõlgid neid vahendavad.²³

Lisaks koolitusele ja kvalifitseeritud tõlkide värbamisele on oluline tagada järgmist:

- tuleb välja selgitada, milline ametkond tõlke pakkumise eest vastutab;
- tõlgi kaasamine peab olema kohustuslik alati, kui laps vestluse ametlikku keelt ei valda;
- tuleb vältida mitteametlike tõlkide nagu pereliikmete, teiste laste, teiste varjupaigataotlejate või personali kasutamist;
- kui kvalifitseeritud ja sobivat tõlki ei ole käepärast, tuleb kasutada telefoni teel tehtud tõlget; Kaugtõlge võib olla eelistatud ka lapse privaatsuse kaitsmiseks, kui jutt käib tundlikel teemadel, ning ka siis, kui vajalikku keelt esindav kogukond on kõnealuses riigis või sihtkohas eriti väike;
- täidesaatvaid ametnikke, rändeametnikke ja teisi intervjuerijaid, samuti tõlke tuleb lastega vestlustes koostöö tegemiseks koolitada;
- tuleb välja töötada standardmenetlused, pannes rõhku tõlke kvaliteedile ja eetilistele standarditele ning konfidentsiaalsuse reeglitele;
- tõlkijaid tuleb koolitada tegutsema kultuuriliste vahendajatena.

Samm-sammult: rahvusvaheline koostöö kestliku lahenduse loomiseks

Mittekodanikust lapse tuvastamisel ja tema olukorra hindamisel tuleb hinnata ja kontrollida järgmist:

²² Lastemaja mudel pakub ühe katuse all viibivatele lapsohvritele sektoriüleseid teenuseid. Mudel on rahvusvaheliselt tunnustatud ja hinnatud kui hea tegutsemistava. Lastemaja personal viib läbi kohtuvestlusi lapsohvritega ja kuriteo lapstunnistajatega ning lastega, kes on potentsiaalselt ahistamisohus. Spetsialistid lähtuvad sellest lapsetundlike ja lapsekesksete lähenemisviiside kujundamisel, et vestelda lastest varjupaigataotlejate ja inimkaubanduse lapsohvritega. Vt PROTECT, 1. ekspertkohtumine, Stockholm, 2014, Bragi Guðbrandson, Government Agency for Child Protection (Riiklik Lastekaitseamet), Island.

²³ PROTECT, 2. ekspertkohtumine, Riia, mai 2014. Esitluse viis läbi Ann-Christin Cederborg Stockholmi Ülikoolist. Vt ka: Crawley, Heaven, *Working with Children and Young People Subject to Immigration Control, Guidelines for best practice* („Parimad tavad töös immigratsioonikontrolli suunatavate laste ja noortega“), teine väljaanne, Immigration Law Practitioners' Association (Sisserändeõiguse Praktikute Liit), 2012.

- teabe kogumine erinevatest allikatest ning juhtumihinnang, sealhulgas lapse isiku tuvastamine ning tema tausta, elukäigu ja staatuse väljaselgitamine;
- vastavalt vajadusele lapse kohtualluvuse väljaselgitamine;
- eestkoste ja esindamine;
- pereliikmete ülesleidmine ja perekonna ajaloo väljaselgitamine;
- perekonna hindamine;
- riski- ja turvahinnangud;
- ressursside, oskuste, vastupidavuse ja võimaluste hindamine.

Nende hindamiste käigus on lapsel õigus kvaliteetsele hoolekandele ja kaitsele.

Rändel olevate laste kvaliteetne kaitse

Rändel olevate laste kvaliteetse hoolduse oluline lähtepunkt on riiklik lastekaitseüsteem. On tähtis, et rahvusvahelisi juhtumeid käsitletak samadele kvaliteedistandardite ja põhimõtete kohaselt, mis kehtivad riigisiseste lastekaitsejuhtumite korral. Need hõlmavad järgmist (viitame Lapse Õiguste Konventsiooni kohastele artiklitele):

- õigus mitte olla diskrimineeritud (artikkel 2);
- lapse parimate huvide kaitsmise üldpõhimõte (artikkel 3);
- õigus elule, heale käekäigule ja arengule (artikkel 6);
- õigus olla ära kuulatud ja sellele, et tema seisukohti arvesse võetaks (artikkel 12);
- hoolduse võrdsus;
- hoolduse eetilisus;
- hoolduse stabiilsus ja püsivus, kuni laps riigis viibib;
- hoolduse jätkuvus sihtriigis ja juhul, kui laps viiakse üle mujale või tagasi teise riiki.

Inimõiguste põhiprintsiip: pääs territooriumile

Kui laps maale saabumisel piiripunktis tuvastatakse, olgu tal isikut tõendavad dokumendid või mitte, peavad riiklikud ametkonnad tagama lapsele pääsu riigi territooriumile ja kohase toe ja vastuvõtu. Territooriumile pääsu tagamine tähendab, et sisserändeametnikud ei saa last piiriületuskohas, sadamas või lennujaamas kinni hoida ning laps tuleb saabumiskoha riigis esimese kontakti kohas registreerida ning lastekaitse- ja rändeametnike juurde suunata. See vältimatu nõue tuleneb riikide kohustusest kaitset vajavad lapsed kiiresti tuvastada, tagada neile varjupaigataotluse esitamise võimalus ning viia läbi iga lapse parimate huvide hindamine ja väljaselgitamine.²⁴

²⁴ ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, artiklid 1, 3, 20 ja 22. ÜRO 1956.a. konventsioon seoses pagulaste staatusega. Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 20 ja peatükk VI. Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 20. Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise sisserände kontekstis. Taustadokument.“) Üldise diskussiooni päev 2012, lk 10.

Isikutuvastus

Lapse isiku tuvastamiseks tema parimate huvide hindamisel on vaja teavet lapse rahvuse, kasvatuse, etnilise, kultuurilise ja keelelise tausta kohta. Hinnang peaks tuvastama ka eriliselt haavatavad kohad ning lapse identiteedi ja taustaga seotud erilised haavatavad aspektid ning kaitsevajadused.²⁵

Hinnangud lapse isiku tuvastamiseks võivad nõuda lapse nime ja vanuse, peresuhete ning ka lapse rändega seotud olukordade kinnitamist. Tuvastamisel võib vajalik olla ka lapse ja teda saatvate isikute vaheliste suhete väljaselgitamine. Paljudel juhtudel nõuab lapse isiku tuvastamine päritoluriigi ja sihtriigi vahelist sidepidamist ja teabevahetust. Kui indiviidil ei ole isikut tõendavaid dokumente kaasas või kui tekib kahtlus, kas ta on laps või mitte, viiakse mõnikord läbi vanusehinnang, kuid niisuguste hinnangute tulemusi peetakse siiski märkimisväärselt ekslikeks. Seetõttu eeldatakse kahtluse korral, et ebaselge vanusega isik on alla 18aasta vanune, ta suunatakse lastekaitseks ning talle määratakse eestkostja.²⁶

Vanuse väljaselgitamine on vajalik mitmesugustel põhjustel:

- vanus ütleb, kas isik on „laps“ ning võib seetõttu kasutada ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooniga ja riiklike lapsi puudutavate seadustega sätestatud õigusi,
- vanus võib olla oluline isiku suunamisel varjupaikadesse ja tugiteenustele, mitte üksnes täiskasvanute ja laste erinevate majutusasutuste tõttu, vaid ka seepärast, et väiksemad lapsed ja noorukid võivad kuuluda erinevate ametkondade vastutusalasse;
- vanust arvestatakse eestkostja määramise, lapse tööle ja seaduslikule tööhõivele juurdepääsu õiguse ning tema kriminaalvastutuse otsustamisel;
- vanusel võib olla lapse jaoks oluline tähtsus seoses tema seadusliku õigusega olla ära kuulatud ja õigusega tema seisukohtade arvessevõtmisele, sealhulgas kohtu- ja haldusmenetlustes, neis menetlusosaliseks olemisele, otsuste sõltumatule edasikaebamisele ning õigusabi kasutamisele ja tema esindamisele;
- vanus on oluline, kui lapsele on antud ajutine kaitsestaatuse („viibimisluba“), kuni ta saab 18-aastaseks.

Kuigi isiku vanus on mitmete küsimuste jaoks tähtis, võib siiski olla eriarvamusi seoses sellega, kui suurt prioriteeti tuleks vanusele omistada. Inimõiguste seisukohalt ning hoolduse järjepidevuse ja stabiilsuse olulisust arvestades tuleb kindlasti vaadata asju pikas perspektiivis ning toetada noore inimese täiskasvanuks ja sõltumatuks saamist, kaasa arvatud tema tagasisaatmise kontekstis.

²⁵ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 20. Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise sisserände kontekstis. Taustadokument.“) Üldise diskussiooni päev 2012, lk 10.

²⁶ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 31. UNICEFi juhtnõõrid inimkaubanduse lapsohvrite kaitseks, par. 3.2. – Omastest eraldatud lapsed Euroopa programmis, heade tegutsemistavade alane seisukoht, 2009, lk 25.

Vanuse hindamine

Kui peetakse vajalikuks vanuse hindamist, toimub see sektoriülesele ning võtab arvesse lapse päritolu ja tausta, kahjustamata seejuures tema kehalist puutumatust ja austades tema eneseväärikust.²⁷ Sektoriülene olemus tähendab, et üks ametkond (ideaaljuhul sotsiaalteenistus) võtab hinnangu koostamisel juhirolli ning kaasab kõik teised asjaomased juhtumiga seotud ametkonnad, et läheneda juhtumile terviklikult ning vältida samas tarbetuid kordusvestlusi lapsega või tema korduvaid läbivaatusi erinevate ametkondade poolt.

Vanuse hindamine hõlmab isiku küsitlemist, mis tuleb läbi viia lapse- ja sootundlikul moel ning küsitleva informeeritud nõusolekul. Kultuurilised teemad, keskkondlikud ja elamistingimused, samuti individuaalne kehaline, psühholoogiline ja kognitiivne areng võivad tugevasti mõjutada seda, millisena noort inimest tajutakse. Mõnes kultuuris peetakse alla 18-aastaseid lapsi täiskasvanuteks niipea, kui nad läbivad initsiatsioonirituse, bioloogilisest vanusest olenemata, ja ka nende käitumine võib olla väga täiskasvanulik. Neil lastel, kes pärinevad vaesest keskkonnast, võivad halvada elamistingimused, alatoitumine ja kehv hügieen kaasa tuua kasvu- ja arengupeatuse. Seetõttu ei anna pelgalt kehaline läbivaatus arvatavasti kuigi usaldusväärseid tulemusi.

Hindamisprotsessi läbiv isik peab saama eestkostja või muu pädeva tugiisiku abi. Teda teavitatakse hindamise üksikasjadest ja tulemuste mõjust tema olukorrale. Tal peab olema ka võimalus hindamistulemused edasi kaevata ja selleks vajalikku tuge saada ning võimalike kahtluste ja küsitavuste korral tuleb alati eksida tema kasuks.²⁸

Eestkostjate ja esindajate roll mittekodanikest laste parimate huvide edendamisel

Lapse eestkostjad on juhtumikorraldajatele ja juhtumis haldajatele olulised kontaktisikud, kuna nad esindavad ja edendavad lapse parimaid huvisid. Nad toetavad last ka erinevate ametkondade ja teenusepakkujatega suhtlemisel. Seetõttu kaasavad sotsiaaltöötajad, juhtumikorraldajad, ametnikud ja teenusepakkujad lapse eestkostja hoolduse planeerimisse ja otsustamisse, rändeküsimusi ja apellatsioon puudutavatesse küsitlustesse ning kõigisse teistesse lapse juhtumi jaoks asjakohastesse toimingutesse. Eestkostja või esindaja volitused ei hõlma harilikult õigusnõustamist. Haldus- või kohtumenetlustesse, sealhulgas varjupaigataotluse menetlemisse kaasatud lapsed vajavad seetõttu ka advokaati ja õigusabi.²⁹

Kui laps viiakse üle teise varjupaika, vastuvõtukeskusesse või asendusperekonda, on tähtis eestkoste korraldamise järjepidevus. Tulemuslik suhtlus lapsega eeldab eestkostjate võimalust kasutada kvaliteetsete tõlkide abi.

Eestkostjal on oluline roll ka lapse tagasisaatmise protseduurides. Juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad peavad tagama eestkoste järjepidevuse lapse tagasisaatmise ajal,

²⁷ Omastest eraldatud lapsed Euroopa programmis, *Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe* („Vanusehinnangu alane seisukohavõtt Euroopas omastest eraldatud laste kontekstis“) 2012, lk 7–8.

²⁸ ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *UNHCR Guidelines on Unaccompanied and Separated Children Seeking Asylum* („ÜRO Pagulaste Ameti juhised varjupaika taotlevate, saatjata ja omastest eraldatud lastega tegelemiseks“), 1997. UNICEF, *Age Assessment: A technical note. UNHCR Guidelines on International Child Protection: Child asylum claims* („Vanusehinnang: tehniline märkus. ÜRO Pagulaste Ameti juhised rahvusvaheliseks lastekaitseks: laste varjupaigataotlused“), 2009. *Separated Children in Europe Programme: Statement on Good Practice and Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe* („Omastest eraldatud laste programm Euroopas: avaldus heade tegutsemistavade kohta ja seisukohavõtt vanusehinnanguks Euroopas omastest eraldatud laste kontekstis“). EL 2011 inimkaubandusega võitlemise direktiiv, artikkel 13.2. EL varjupaigataotluse menetlemise direktiiv, artikkel 25.5. CRC üldmärkus nr 6, par. 31(i). UNICEF ja UNHCR *Safe and Sound* („Turvaline ja kindel“), lk 34. *UNICEF Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking* („UNICEF-i juhised inimkaubanduse lapsohvrite kaitseks“), par. 3.1.2. Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiamet (EASO), *Age Assessment Practice in Europe* („Vanusehinnangute koostamise praktika Euroopas“), 2013.

²⁹ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 33, 36.

võimaldama sihtriikide ja tagasisaatvate riikide eestkostjate vahelist koostööd ning andma eestkoste alase vastutuse piiriülesele edasi.³⁰

Andmekaitse ja konfidentsiaalsus³¹

Juhtumikorraldajad ja juhtumi korraldajad peavad järgima rangeid andmekaitse- ja konfidentsiaalsusreegleid ning austama lapse õigust privaatsusele. Sellegipoolest on sageli vaja lapsi puudutavat teavet teiste ametiisikute või spetsialistidega jagada, seda nii sihtriigis kui ka piiriülesele.

Siin on toodud isikuandmete käsitlemise juhtpõhimõtted. Isikuandmed peavad olema:

- antud nende omaniku informeeritud nõusolekul;
- töödeldud õiglaselt ja seaduslikult;
- omandatud üksnes selgelt määratletud ja seaduslikel eesmärkidel;
- adekvaatsed, asjakohased ja mitte liialt detailsed võrreldes eesmärkidega, milleks neid kasutatakse;
- täpsed ja ajakohased;
- omandaja valduses mitte kauem, kui konkreetseks eesmärgiks vajalik;
- töödeldud kooskõlas nende esitaja õigustega, sealhulgas tema õiguse ja võimalusega andmetele vajaduse korral juurde pääseda ja neid parandada;
- piisavalt kaitstud, mis hõlmab kohaseid tehnilisi ja korralduslikke kaitsemeetmeid isikuandmete ebaseadusliku või volitamata käsitlemise vastu;
- neid ei edastata ühtegi riiki ega ühelegi territooriumile väljaspool Euroopa Liitu ja Euroopa Majanduspiirkonda ilma nende esitaja õiguste ja vabaduste asjakohase kaitseta.

Varjupaigataotlejate puhul tuleb konfidentsiaalsuse reegleid järgida juhul, kui teavet tahetakse isiku päritoluriigist või edastatakse sinna teavet. Varjupaigataotluse vastu võtvad ja seda hindavad ametkonnad ei tohi taotleja päritoluriigi ametivõime varjupaigataotlusest teavitada ega taotleja andmeid tema päritoluriigiga jagada. Konfidentsiaalsusreegel kehtib ka sidepidamisel turvaliseks peetavate päritoluriikidega. Kui varjupaigataotlus on tagasi lükatud ja kõik korrakaitsemeetmed on ära kasutatud, on sihtriigil volitused jagada isikuandmeid piiratud ulatuses ka varjupaigataotleja päritoluriigiga, et korraldada tema tagasisaatmine. See võib olla vajalik juhul, kui isikul ei ole kehtivaid isikut tõendavaid dokumente. Sellegipoolest ei tohi isiku päritoluriigi ametivõimudele avalikustada, et ta on sihtriigis varjupaika taotlenud.³²

³⁰ Fonseca, Ana, Anna Hardy ja Christine Hardy, „Unaccompanied migrant children and legal guardianship in the context of returns: The missing links between host countries and countries of origin, International Organisation of Migration“ („Saatjata sisserännanud lapsed ja õiguslik eestkoste tagasisaatmise kontekstis: võõrustajariikide ja päritoluriikide vahelised puuduvad lülid, Rahvusvaheline Rändeorganisatsioon“), *Children on the Move* („Rändel olevad lapsed“) 2013, lk 45–61, lk 47, 53.

³¹ See osa toetub suuresti PROTECT 4. ekspertkohtumisele Riias, november 2014, esitluse tegid Philip Ishola, sõltumatu lastekaitse, inimkaubanduse vastu võitlemise, inimõiguste konsultant (Ühendkuningriik) ja Aiga Balode, Läti Riikliku Andmekaitseinspektuuri asedirektor. Vt ka: KOK e.V., *Data Protection Challenges in Anti-Trafficking Policies, A practical guide* („Andmekaitseprobleemid inimkaubanduse vastu võitlemise poliitikas: praktiline juhend“), 2015.

³² ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *Asylum Processes, Fair and Efficient Asylum Procedures, Global Consultations on International Protection* („Varjupaiga taotlemise protsessid, varjupaigataotluse õiglane ja tulemuslik menetlemine, ülemaailmsed konsultatsioonid rahvusvaheliseks kaitseks“), EC/GC/01/12, 31. mai 2001, par. 50 (m). Euroopa Komisjoni varjupaiga taotlemise direktiiv, 2013/32/EU, loetelu 52 ja artikkel 48.

Teabeallikad

Lapse parimate huvide määratluseks esitatav teave peab põhinema mitmekülgsetel teabeallikatel, mida tuleb tõendada ja ristkontrollida, et jõuda usaldusväärse arusaamani lapse olukorrast ja taustast.

- **Keskne teabeallikas on laps.** On äärmiselt oluline, et lapse jutustus, taust, vaated, vajadused ja püüdlused ära kuulatakse ja arvesse võetakse.
- **Erineva taustaga spetsialistide** teadmised ja vaated tuleb samuti ära kuulata, et võtta arvesse nende vaatenurgad, ekspertarvanded ja -arvamused, sealhulgas seostatuna lapse eluloo ning tervishoiu- ja haridus-, hooldus-, kaitse- ja arenguvajadustega.
- Tuleb koondada ja arvesse võtta teave lapse poolt reisi jooksul kogetu, samuti rändele mineku põhjuste ja olude kohta. **Päritolumaa ja transiitmaa(de) kohalikud ametkonnad** võivad siin olulist teavet anda. Päritolumaa ja transiitmaa(de) ametkondadega suheldes peavad sihtriigi spetsialistid ja ametnikud jälgima, et kõik vajalikud kontaktivõttud toimuvad kooskõlas lapse parimate huvidega ning konfidentsiaalsuse reegleid austades, eriti nende laste puhul, kes on esitanud varjupaigataotluse.
- **Perekonnaliikmete otsimine ja hindamine** on veel ühe oluline teabeallikas. Riiklikud keskasutused, ministeeriumid, piirkondlikud või kohalikud sotsiaalteenistused võivad pakkuda sellealast teavet ning ka rahvusvaheliste võrgustike (näiteks Rahvusvahelise Punase Risti, Rahvusvahelise Sotsiaalteenistuse või Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni) kaudu loodud kontakte. Mõnel juhul saavad kohalikud sotsiaalteenistused luua otsekontakti sarnaste organisatsioonidega lapse päritoluriigis. Neist allikatest teabe kogumisel ja jagamisel tuleb austada riiklike andmekaitseseadusi ja -eeskirju ning kõiki varjupaigataotluse menetlemisega seotud konfidentsiaalsusnõudeid.
- Tuleb koguda ja kasutada **päritoluriigi soospetsiifilist teavet laste kohta**, kuna laste tagakiusamise vormide tuvastamine on äärmiselt oluline. Päritoluriigi teave on kättesaadav riiklikest rändeametitest ja nende võrgustikest, samuti Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiametist (EASO), UNICEF-ist ning ÜRO Pagulaste Ametist (UNHCR).³³
- **Korrakaitseasutused** võivad olla olulised teabeallikad juhtumite korral, mis hõlmavad korrakaitsejuurdlustsiiviil- või kriminaalasjades. Europol, Interpol ning riikliku politsei välismaal asuvad sideametnikud on rahvusvaheliste korrakaitsepäringute puhul olulised kontaktisikud.
- Kohtunikud võivad taotleda juurdepääsu **piirkondlikele ja rahvusvahelistele kohtunike võrgustikele**, et koguda teavet juhul, kui kohtuprotsess hõlmab rahvusvahelist kaasust, mida on teise riigi kohtus juba käsitletud.

³³ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 75. ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *Guidelines on International Protection, Child Asylum* („Rahvusvahelise kaitse juhised laste varjupaigataotlustes“), 2009, par. 11.

Perekonnaliikmete otsimine ja perekondlike sidemete taastamine

Perekonnaliikmete otsimine on esimene samm saatjata lapse ja tema päritoluperekonna vahelise sideme taastamisel. See on ka lapse perekondliku olukorra hindamise eeltingimus.

Perekonnaliikmete otsingu võib algatada lapse palvel või ametkondade initsiatiivil. Otsing tuleb läbi viia lapse informeeritud nõusolekul ning lapse seisukohti perekonnaliikmete ülesleidmise suhtes tuleks enne menetluse algatamist arvesse võtta. Juhul kui laps on pereliikmete otsimise vastu, tuleks püüda luua lapsega dialoog, et tema seisukohta mõista. Perekonnaliikmete otsing viiakse läbi üksnes siis, kui seda peetakse lapse parimate huvide kohaseks. See tähendab, et perekondlike sidemete otsimine ja taastamine ei tohi põhjustada lapsele ega perekonnale kahju ega ebasoodsaid mõjusid.

Perekonnaliikmeid võib otsida lapse päritoluriigist või muust riigist, kuhu perekond on sisse rännanud, nii Euroopa Liidus kui ka kolmandates riikides, vastavalt pere olukorrale ning rände või ümberasumise ajaloole. Juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad võivad küsida perekonnaliikmete leidmiseks abi rahvusvaheliste organisatsioonide, näiteks Rahvusvahelise Sotsiaalteenistuse või Punase Risti riiklikelt harukontoritelt.

Kolmandatest riikidest pärit saatjata laste korral, kes taotlevad ELi liikmesriigis varjupaika, annab ELi vastuvõtutingimuste direktiiv juhiseid perekonnaliikmete otsimiseks riigis, kus lapse varjupaigataotlust käsitletakse, või kolmandas riigis. Mõlemal juhul peab perekonnaliikmete otsing pärast rahvusvahelise kaitse taotlemist algama niipea kui võimalik, kaitstes samal ajal ka lapse parimaid huvisid. Juhtudel, kus lapse või tema lähisugulaste elu või puutumatus võib olla ohus, tuleb perekonnaliikmeid otsida konfidentsiaalselt, et säilitada lapse või tema omaste turvalisus.

Euroopa Liidu piires rändel olevate laste puhul, kes on kaotanud kontakti oma pereliikmetega, võivad sihtriigi ametkonnad lapse parimate huvide väljaselgitamise osana käivitada tema perekonna leidmise ja hindamise enne lapse tagasisaatmist tema päritoluriiki. Niisugused hinnangud koostatakse harilikult koostöös selle riigi ametkondadega, kus perekond elab. Sihtriigi ametkonnad võivad siiski alati otsustada laps ilma tema perekonda üles otsimata päritoluriiki tagasi saata, kui päritoluriiki peetakse turvaliseks. See tava on Euroopa Liidu raames levinud, kuna kõiki liikmesriike loetakse turvaliseks ja riiklikke lastekaitseametiteid peetakse perekonna ülesleidmiseks, lapse parimate huvide hindamiseks seoses perekonna taasühinemisega ning vajaduse korral lapsele kvaliteetse alternatiivhoolduse pakkumiseks piisavalt pädevaks ja kvalifitseerituks. Iga lapse kohta on sellegipoolest vaja koostada individuaalne hinnang, olemaks kindel, et tema tagasisaatmine ilma perekonda üles otsimata vastab lapse parimatele huvidele, ning et välistada lapsele tema päritoluriigis tekkida võivad mis tahes riskid. Inimkaubanduse lapsohvrite puhul, kes on sihtriigis ametlikult ohvriteks tunnistatud, tuleks perekond üles otsida selleks, et uurida lapse perekonda tagastamise võimalust ning hinnata perekeskkonna kõiki võimalikke riski- ning kaitseallikaid.

Peresuhete ja pereliikmetega kontakti säilitamine

Saatjata või omastest eraldatud lastel on õigus pereliikmetega kontakteeruda ja säilitada perekondlikud suhted alati, kui see ei ole lapse parimate huvidega vastuolus (Lapse Õiguste Konventsioon, artikkel 9.3).

Saatjata laste kontakte pereliikmetega reguleerivad eeskirju ei ole igal pool koostatud. Niisuguste õiguslike reeglite puudumise korral on oluline tagada lapsele hoolekandetöötajate, eestkostjate ja teiste kohaste spetsialistide toetus, et saatjata lastel oleks võimalik säilitada suhted ja side kodumaaga, koduse kogukonna ja pereliikmetega alati, kui see vastab nende parimatele huvidele ning varjupaigataotluse menetlemise ajal kehtivatele konfidentsiaalsusnõuetele.

Riskifaktorite, vastupidavuse ja toetuse hindamine

Last on võimalik vägivalla, ekspluaterimise ja ahistamise eest tulemuslikult kaitsta üksnes siis, kui juhtumikorraldajatel ja juhtumi haldajatel on last ähvardavatest ohtudest igakülgne arusaam. Lapse vastuvõtmise ja hoolekande erinevatel ajahetkedel koostatakse riskihinnangud, mis moodustavad osa sotsiaalsetest küsitlustest ja lapse parimate huvide väljaselgitamisest. Võimalike riskide hindamine on oluline järgmistel põhjustel:

- lapse suunamise, paigutamise, hoolekande ja turvamise kohta otsuste tegemine;
- kestliku lahenduse väljatöötamine;
- seoses kriminaaljuurdluste ja -menetlustega, kui laps on teadaolevalt või arvatavalt inimkaubanduse või muu kuriteo ohver või kui laps on tunnistaja;
- juhtudel, kus laps on olnud kaasatud ebaseaduslikku või kuritegevusse ja on põhjust arvata, et last on selles kontekstis ekspluateritud või ahistatud;
- juhtudel, kus laps viiakse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Dublini III määruse alusel üle teise riiki; ja
- lapse tagasisaatmise võimalikkuse ja tingimuste hindamisel.

Riskihinnangutes analüüsitakse individuaalseid, perekondlikke ning struktuuride või asutustega seonduvad tegureid, mis võivad lapsele riske põhjustada või olemasolevaid riske suurendada. Niisugused hinnangud annavad olulise võimaluse hinnata ja mõista ka lapse ja tema perekonna vastupidavust ning hinnata perekonna või kogukonna, sotsiaalsete tugivõrgustike ja teenusepakkujate toetust. Lapse riskide ja toetuse allikate kaardistamine on talle individuaalse turvaplaani koostamise eeltingimus. Põhjalik ja igakülgne arusaam riskidest ja toetusest on toimiva ja kestliku lahenduse väljaselgitamiseks ja elluviimiseks otsustava tähtsusega.

Riskihinnang peab käsitlema järgmist *lapsega* seotud teavet:

- ea- ja soospetsiifilised riskid,
- lapse teadlikkus riskidest ja nende mõistmine,
- lapse teadmised oma õigustest, õigustatusest ja tugiallikatest ning neile juurdepääsust ja nende kasutamisest,
- varasemad kogemused seoses vägivalla, ekspluaterimise ja ahistamisega,
- võimalikud emotsionaalsed või käitumisprobleemid, ning
- lapse ja tema hooldajate hariduslik taust.

Perekondlikul tasandil tuleb vaadelda perekondlike suhete kvaliteeti, samuti perekonna sotsiaalmajanduslikku olukorda ning pereliikmete sotsiaalset kaasatust või väljajätet kogukonnast. Hinnangutes tuleb võtta perekonnas valitsevat teadlikkust laste kastamisest, hooldamisest ja kaitsmisest, vanemlike oskusi ning kodu- või soopõhise

vägivalla esinemist. Hinnangud peavad käsitlema ka seda, millises ulatuses on perekonnal juurdepääs sotsiaalsetele tugivõrgustikele ja peretoetustele ja kui palju neid kasutatakse.

Asutuste ja struktuuride tasandil peab riskihinnang arvesse võtma kohalike teenusepakkujate suutlikkust last ja perekonda tõhusalt toetada, pakkudes neile kaitse- ja rehabilitatsiooniteenuseid ning edasist kahjuennetust. Oluline on ka sotsiaaldünaamika, nagu soopõhise ja muu diskrimineerimise esinemine ning teatud rahvastiku- või vähemusrühmade tõrjutus või ilmne ebavõrdsus. Lisaks tuleb hinnata vägivalla sallimise taset, sealhulgas naiste ja laste vastase vägivalla osas.

Riskihinnangud on kaalukamad ja tähendusrikkamad, kui need on sektoriülesed, hõlmates last ja tema perekonda ning sihtriigi ja päritoluriigi ametkondi ja peamisi temaatilisi valdkondi. Riskihinnangud annavad äärmiselt konkreetseid viiteid selle kohta, millist laadi tuge on tarvis lapse, perekonna ja sotsiaalse keskkonna tervetuseks ning nende kaitstuse ja kaitsevõime suurendamiseks.

Kadunud lapsed: hoolekande- ja vastuvõtuasutusest ilma ametivõime teavitamata lahkuvad lapsed

Sihtriikides lahkuvad paljud lapsed hoolekandetasutustest ilma ametivõime oma asukohast teavitamata. Kui lapsed sel moel kaduma lähevad, on neil suur oht sattuda kahjulikesse ning raha ja elupaigata oludesse, kus neid võidakse ekspluateerida ja ahistada.

Mõned „kaduma läinud“ lapsed reisivad edasi teistesse Euroopa riikidesse või väljapoole Euroopat. Lapsed võivad keelduda varjupaigataotluse sisseandmisest ning mõned lapsed ei oota oma taotlusele saabuvat otsust ära, vaid lahkuvad juba varem vastuvõtukeskustest, osad aga lahkuvad siis, kui nende taotlus tagasi lükatakse. Mõned lapsed võivad oma reisi jätkata, et jõuda kavatsatud lõppsihtkohta, soovides ühineda pereliikmete või teiste välismaal asuvate kontaktisikutega. On ka neid, kes langevad lapsekaubanduse ohvriks ning kelle marsruudi määravad seejärel nende kaubitsejad või ekspluateerijad. Tõhusad riiklikud vastumeetmed ja rahvusvaheline koostöö on selliste laste asukoha tuvastamiseks ja turvalisuse tagamiseks äärmiselt olulised.

Kogemused näitavad, et hoolekandetöötajad, eestkostjad ja teenusepakkujad saavad laste kaotsimineku ennetada juhul, kui nad suudavad rajada lapsega usaldusel põhineva suhte ja sideme ning toetada last sotsiaalsel lõimumisel sihtriigi kogukonda. Sotsiaalsed kontaktid ja tugivõrgustikud võivad aidata laste kaotsimineku vältida. Kui lastel on mobiiltelefonid ja e-postikonto ning nad oma kontaktandmeid hoolekandetöötajate või usaldusisikutega jagavad, võib lapsega kontakti säilitamine olla üks viis ühendada lapsi neile vajalike teenustega ka pärast nende lahkumist. Eelnev lapse isiku tuvastamine ja registreerimine, sealhulgas fotode abil, on senisest asukohast lahkunud laste leidmisel otsustava tähtsusega. Erinevate ametkondade koostööd laste kaotsimineku ennetamisel ja kadunud laste leidmisel soodustavad riiklikud kadunud inimeste registrid, mis peaksid ideaaljuhul ulatuma üle riigipiiride. Väga tähtis turvameede laste kaotsimineku vältimiseks on see, et nende vaated,

vajadused ja püüdlused kuulatakse ära ja võetakse nende vastuvõtu, suunamise ja hoolekande igas etapis ning ka lapse parimate huvide väljaselgitamisel mõtestatult arvesse.³⁴

Kui saatjata laps kaduma läheb, peab politsei korraldama samasuguse juurdluse nagu riigi kodanikest laste kaotsiminekul. Seda nõutakse, kuna riigil on kohustus kindlustada iga selle riigi kohtualluvuses oleva lapse turvalisus ja heaolu, nagu on sätestatud ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonis, eelkõige artiklis 2 toodud mittediskrimineerimise põhimõttena. Lapse eestkostjat, sotsiaalteenistusi ja hoolekandetöötajaid, samuti lapse advokaati (kui on olemas) tuleks juurdluse käigust teavitada. Eestkostega seotud korraldusi lapse kaotsisoleku aja jooksul ei peatata.

Kohtualluvuse kehtestamine mittekodanikust lapse üle

ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon kehtestab ühtsed standardid, mis kehtivad igale riigi kohtualluvuses olevale lapsele (artikkel 2). *Riigi territooriumil* ja seega ka riigi kohtualluvuses olemine annab mittekodanikust lapsele õiguse viivitamatule hoolekandele ja abile vastavalt sellele, millal ja kuidas tal neid vaja läheb. Koheste hoolekande- ja abiteenuste pakkumine ei tähenda siiski automaatselt, et saabumisriigi ametkondadel *on lapse üle kohtualluvus*.

Tsiviilõiguslike juhtumitega, näiteks lapse pikemaajalise hoolekande korraldamise, perekonnaliikmetega ühenduse võtmise, hooldamise ja vanemliku vastutusega seotud otsused võivad jääda teise riigi kohtualluvusse. Lapse juhtumit ja olukorda hinnates vastutavad riigi ametivõimud selle väljaselgitamise eest, millise riigi kohtualluvusse laps kuulub ning kui see on vajalik ja kohane, siis andma kohtualluvuse üle lapse sihtriiki või kehtestama selle seal.

Sihtriigi ametivõimud peavad teada saada, kas teises riigis on hetkel poolleiolevaid ametlikke menetlusi:

- menetlemisel võib olla kohtukaasus, millesse laps on kaasatud;
- teise riigi sotsiaalteenistused võivad olla last ja tema perekonda jälginud;
- lapse olukorda võidi teises riigis korrakaitsega seonduvalt uurida, sealhulgas juhtudel, kus kahtlustatakse lapsekaubandust;
- laps võib olla teises riigis sisse andnud varjupaigataotluse;
- laps võidi teises riigis registreerida „kaduma läinud“ lapsena.

Kohtualluvuse kehtestamine ja teisaldamine: Brüsseli II bis määruse ja Haagi Konventsiooniga sätestatud reeglid ja eeskirjad³⁵

Kohtualluvuse kehtestamine on rahvusvahelise juhtumi kohtu menetlusse võtmise eeltingimus. Vastavalt Brüsseli II bis määruse artiklile 15 võib ELi liikmesriigi kohus kohtualluvuse üleandmise arutlusele võtta juhul, kui:

- lapse parimates huvides on, et see liikmesriik saab lapse harjumuspäraseks elukohaks;
- lapse varasem harjumuspärane elukoht on olnud selles liikmesriigis;

³⁴ Euroopa rändevõrgustik, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway* („Saatjata alaealistega tegelemise poliitika, praktikad ja andmed EL liikmesriikides ja Norras“), sünteesaruanne 2015, lk 28–32.

³⁵ See lõik põhineb suuresti PROTECT 1. ekspertkohtumisel 2014. a. jaanuaris Stockholmis ning PROTECT 2. ekspertkohtumisel 2014. a. mais Riias.

- tegemist on lapse rahvusriigiga;
- tegemist on vanemliku vastutaja harjumuspärase elukohaga; või
- tegemist on riigiga, kus asub lapse kinnisvara.

Kui juhtum edastatakse menetlemiseks kohtule ja kui kohus leiab, et selle juhtumi puhul ei ole võimalik otsuse langetamisel arvesse võtta ühtki kohtualluvust, kohaldatakse Brüsseli II bis määruse artiklit 17. Artikkel sätestab, et kohus teatab kohtualluvuse puudumisest ning teavitab sellest lapse harjumuspärase koduriigi ametkondi. Teade saadetakse harilikult Brüsseli II bis määruse alla kuuluva keskasutuse kaudu.

Vastavalt 1996. a. Haagi Konventsiooni artiklis 8 sätestatule võib konventsiooniga ühinenud riigi keskasutus kaaluda kohtualluvuse üleandmist juhul, kui usutakse, et teise konventsiooniga ühinenud riigi mõjuvõim on lapse parimate huvide hindamiseks kohasem. See võib nii olla siis, kui tegemist on lapse rahvusriigiga või riigiga, kus asub lapse kinnisvara või kus lapsel on olulisi sidemeid.

Kohtualluvuse väljaselgitamine on juhtumihinnangute koostamisel ja otsuste langetamisel oluline. Seni kuni mittekodanikust lapse üle kehtiv kohtualluvus ei ole üheselt välja selgitatud, on lapsel oht sattuda ebakindlasse olukorda, kus ta võib kasu saada üksnes ajutistest teenustest ja kaitseabinõudest, kuni tema staatus lõplikult kinnitatakse või kuni ta siirdub tagasi riiki, mille kohtualluvusse ta kuulub.

Rahvusvaheline koostöö kestliku lahenduse elluviimiseks

Kestlikud lahendused

Kestlik lahendus põhineb lapse parimate huvide määratlusel ning on seetõttu alati individuaalne lahendus. See selgitatakse eraldi välja iga saatjata või omastest eraldatud lapse puhul, sealhulgas pagulaste ja varjupaigataotlejate puhul, samuti lapsekaubanduse ohvrite puhul. Kestlik lahendus on suunatud lapse turvalisust, heaolu ja arengut kindlustavatele pikaajalistele eesmärkidele, viies perekonna taasühinemiseni või asendushoolduse korraldamiseni lapse parimatele huvidele vastaval moel.³⁶

Kestliku lahenduse väljaselgitamine ja elluviimine hõlmab erinevaid ametkondi ja lapse eeskostjat, kusjuures laps peab alati olema protsessi keskmes ning tema seisukohad tuleb ära kuulata ja asjakohaselt arvesse võtta.³⁷

Kestlik lahendus

Saatjata või omastest eraldatud lapse jaoks kestlik lahendus määratletakse kui „kestev lahendus, mis tagab saatjata või omastest eraldatud lapse suutlikkuse jõuda täisikka keskkonnas, mis vastab tema vajadustele ja rahuldab tema õigused nagu sätestatud ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonis, ega

³⁶ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 20, 86, par. 79. ÜRO Lastefond, *Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking* („Inimkaubanduse lapssohvrite kaitsmise juhised“), september 2006, lk 3. ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child* („ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku juhised lapse parimate huvide määratlemiseks“), 2008, lk 30.

³⁷ Separated Children in Europe Programme („Omastest lahutatud lapsed Euroopa programmis“), *Statement of Good Practice* („Heade tegutsemistavade seisukoht“), 4. Revideeritud väljaanne, lastekaitseprogramm „Save the Children“, UNHCR, UNICEF, 2009, lk 15, 33.

aseta last tagakiusamise või tõsise kahju ohtu. Kuna kestlikul lahendusel on saatjata või omastest eraldatud lapse jaoks olulised pikaajalised tagajärjed, tuleb selle saavutamiseks välja selgitada lapse parimad huvid. Lisaks võimaldab kestlik lahendus lapsel lõpptulemusena omandada või taasomandada riigi täieulatuslik kaitse“.³⁸

Kestlik lahendus hõlmab kolme erinevat valikuvõimalust:

- tagasipöördumine päritoluriiki ja seal taasloomine;
- rahvusvahelise kaitse või muu seadusliku elamisõiguse andmine, mis võimaldab lastel sihtriigis lõimuda; või
- ümberasustamine kolmandasse riiki.³⁹

Juhul, kui lapse parimate huvide väljaselgitamise protsessis jõutakse järeldusele, et lapsele rahvusvahelise kaitse andmine ei ole õigustatud ja et üleviimine kolmandasse riiki ei ole sobiv, hinnatakse võimalust laps päritoluriiki tagasi saata. Hinnangu koostamisel tuleb arvestada järgmise ajakohase teabega:

- tagasisaatmise sihtkoha ohutus ja turvalisus;
- tingimused, millesse laps pärast tagasisaatmist naaseb, sh sotsiaalmajanduslikud tingimused;
- lapse hoolduse kättesaadavus ja vastavus tema individuaalsetele vajadustele;
- lapse üleskasvatamise, hoolduskorralduse ja arenguvajaduste rahuldamise järjepidevus;
- lapse ja tema eestkostja(te) suhtumine tagasisaatmisse;
- lapse lõimumise määr sihtriigis;
- päritoluriigist eemal viibimise aeg ning lapse suhete ja kontaktide kvaliteet kodumaaga;
- lapse õigus säilitada oma identiteet, sealhulgas rahvus, nimi ja perekondlikud suhted;
- lapse etniline, religioosne, kultuuriline ja keeleline taust.⁴⁰

Kui neist hinnanguist järeldub, et lapse tagasisaatmine vastab tõepoolest tema parimatele huvidele, tellitakse tagasisaatmine ning hakatakse tegelema selle ettevalmistamisega. Kõigil muudel juhtudel, kui on kahtlus, kas lapse tagasisaatmine vastab tema parimatele huvidele või kui hindamine ei anna rahuldavaid tulemusi, tuleb tagasisaatmisest võimalusel loobuda.

Eluplaanide kavandamine

2007. a. kohaldas Euroopa Nõukogu Ministrite Nõukogu soovitusel saatjata laste eluplaanide kavandamiseks. Soovitusel eesmärk on edendada püsivate lahenduste tuvastamist „saatjata rändel viibivatele alaealistele sisserändajatele, mis aitab neil kavandada endale parema tuleviku tagamiseks vajalikke eluplaane“.

³⁸ ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, ÜRO Lastefond, *Safe and Sound, What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe* („Turvaline ja kindel: mida saavad riigid teha saatjata ja omastest eraldatud laste parimate huvide austamise tagamiseks Euroopas“), 2014, lk 22.

³⁹ Euroopa Komisjon, *Action Plan on Unaccompanied Minors (2010-2014)* („Saatjata alaealistega tegelemiskava 2010–2014“), COM(2010)213 lõplik, Brüssel, 6. mai 2010, lk 12. Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 79–94.

⁴⁰ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr No.6 (2005), par. 84.

„Eluplaanide kavandamine“ on individuaalne hoolduse planeerimise ja juhtumikorralduse vahend. See aitab saatjata lastel ja pädevatel riigiasutustel läbipaistval ja austaval moel koostööd teha. Eesmärk on astuda ühiselt vastu lapse rändest tulenevatele probleemidele ning kavandada ja ellu viia lapse jaoks kestlik lahendus.⁴¹

Eluplaanide kavandamist tuleks alustada esimesel võimalusel ning viia see läbi paralleelselt lapse parimate huvide väljaselgitamisega. Eluplaanide kavandamine toetab kestliku lahenduse väljaselgitamist ja elluviimist, sekkumata seejuures otsusesse selle kohta, kus kestlik lahendus ellu viiakse. Eluplaanide kavandamine ei eelda lapse otsust jääda sihtriiki, tagasisaatmise riiki või ümberpaigutamise riiki. Eluplaanide koostamise vastutus lasub otseselt sihtriigi asutustel, kuid nende täidesaatmine võib hõlmata ka päritoluriiki või muid riike. Eluplaanide kava aitab lastel ja noortel noorukiikka ja sealt edasi iseseisvasse ellu jõuda. Seetõttu on vastavate asutuste rahvusvahelise koostöö tugevdamine eluplaanide väljatöötamises ja teostamises otsustava tähtsusega.⁴²

Kohalikul tasandil lõimumine

Jätkuhooldus ja noorte toetamine

Lapsed ei pruugi sellest, kuidas nende olukord ja õigused 18-aastaseks saamisel muutuvad, alati teadlikud olla. Nad võivad ilma jääda eestkostja või esindaja toest ning õigusest majutusele eriasutuses või asendusperekonnas. Nad kaotavad lapseomased sotsiaalsed, majanduslikud ja hariduslikud õigused ning võivad muutuda kinnipeetuteks, kui nende rändestaatus ei ole reguleeritud või kui neile on antud korraldus maalt lahkuda.

Arvestades raskeid olukordi, mida saatjata lapsed on võinud läbi elada, vajavad nad tuge, mis ei lakka järsult, kui nad 18-aastaseks saavad. Hoolduse korraldamine ja teenused neile lastele ja noorukitele tuleb algusest peale ühendada meetmetega nende täisikka jõudmise ja iseseisvaks saamise toetamiseks. Jätkuhoolduse kaalumine on vajalik kestliku lahenduse tuvastamiseks ja elluviimiseks – seda eelkõige noorukite puhul, kuna lahendus saab olla kestlik vaid siis, kui see tagab nende ülemineku sõltumatusse ellu.

Mõnes riigis on saadud häid tulemusi, hoides noori pikemalt laste vastuvõtukodus, kuni leitakse neile sobilik elukoht. Jätkuhoolduse näol antavat tuge pakutakse noortele täiskasvanutele, kes väljuvad lastele ettenähtud hoolduse vanusepiirist, mis mõnes Euroopa riigis on 21–25 aastat, sealhulgas saatjata varjupaigataotlejatele 18 aastat. Eluplaanide ja jätkuhoolduse plaanide koostamine on eriti otstarbekas juhul, kui last soovitakse niipea kui võimalik täisikka üleminekuks ning sõltumatuks eluks ette valmistada.⁴³ Vanemlikust hoolest ilma jäänud riigikodanikest lastele kättesaadavaid jätkuhooldusteenuseid saavad

⁴¹ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee, Ministrite Komitee liikmete soovitus liikmesriikidele CM/Rec (2007) 9 *Rec Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors* („Ministrite komitee soovitus liikmesriikidele saatjata alaealiste sisserännanud isikute eluplaanide kohta“), 2007, Lisa, par. 1–2.

⁴² Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee liikmete soovitus liikmesriikidele CM/Rec (2007) 9 *Rec Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors* („Ministrite komitee soovitus liikmesriikidele saatjata alaealiste sisserännanud isikute eluplaanide kohta“), 2007, Lisa, par. 7–8.

⁴³ Euroopa rändevõrgustik, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied* („Saatjata isikutega tegelemise poliitika, praktikad ja andmed“), sünteesaruanne 2015, lk 33–35.

juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad rakendada ka mittekodanikest laste vajaliku toetuse planeerimisel kuni nende täisealiseks saamiseni.

Perekonna taasühinemine sihtriigis

Perekonna taasühinemine on saatjata lapse jaoks kestliku lahenduse oluline osa alati, kui see on lapse parimates huvides (Lapse Õiguste Konventsiooni artiklid 3 ja 9). Perekonna taasühinemine võib toimuda lapse sihtriigis või päritoluriigis või kolmandas riigis.

Osana lapse parimate huvide määratlusest tuleb juhtumikorraldajatel ja juhtumi haldajatel hinnata, kas perekonna taasühinemine vastab lapse parimatele huvidele. Kui parimate huvide väljaselgitamisel selgub, et laps taasühendatakse perekonnaga, tuleb seda taasühinemist hoolikalt ette valmistada ja jälgida. Lapsele selles kontekstis tekkida võivad emotsionaalsed pinget tuleb kindlasti ennetada või vähendada.⁴⁴

Juhul, kui sihtriigi rändeametid annavad lapsele rahvusvahelise kaitse, ei saa perekonna taasühinemine toimuda lapse päritoluriigis. Niisugustel juhtudel on lastel õigus perekonna taasühinemisele lapse sihtriigis või kolmandas riigis.

Kui lapse taotlus rahvusvahelisele kaitsele tagasi lükatakse, võivad tema päritoluriigis sellegipoolest ilmuda turvalisusprobleemid, mis välistavad tagasipöördumise perekonna taasühinemiseks. Nii võib see olla näiteks siis, kui esineb kahtlus üldise kõrge vägivaldaseme osas, mis on lapsele ohtlik. Niisugustel juhtudel kaalub lapse õigus elule, heale käekäigule ja turvalisusele üles lapse huvi taasühineda päritoluriigis asuva perekonnaga. Seetõttu tuleb kaaluda võimalusi perekonna taasühinemiseks lapse sihtriigis või kolmandas riigis.⁴⁵

Juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad peaksid saatjata lapsi perekonna taasühinemise võimalustest ja protseduuridest teavitama. On oluline, et last perekonna taasühinemise taotlust sisse andes sobival moel toetatakse.

Juhul kui hinnang näitab, et perekonna taasühinemine põhjustaks lapsele märkimisväärset riski, tuleb kaaluda alternatiivse hoolduse korraldamist.⁴⁶ Teenusepakkujad peavad hindama, kas perekondlike sidemete ja pereliikmetega aktiivse kontakti säilitamine vastab lapse parimatele huvidele, ning last sobivalt toetama.⁴⁷

Kuriteo lapsohvrite, sh inimkaubanduse ja ekspluateerimise ohvrite erilised kaitsemeetmed

Kuriteo lapsohvritel on õigus erilistele kaitsemeetmetele, sealhulgas eestkostele, õigusabile ja esindamisele, turvalisusele ning kaitsele, toetusele kehaliseks ja psühholoogiliseks taastumiseks ning sotsiaalseks taasloomumiseks, rändestaatuse seadustamiseks, hüvitise

⁴⁴ UNICEF, *Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking* („Juhised inimkaubanduse lapsohvrite kaitseks“), UNICEF-i tehnilised märkused 2006, lk 29.

⁴⁵ Lapse Õiguste Konventsiooni üldmärkus nr 6 (2005), par. 82.

⁴⁶ Lapse Õiguste Konventsiooni üldmärkus nr 6 (2005), par. 82.

⁴⁷ Lapse Õiguste Konventsiooni üldmärkus nr 6 (2005), par. 81–83. Swiss Foundation of the International Social Service (Šveitsi Rahvusvahelise Sotsiaalteenistuse Fond), *Separated Children Handbook, From identification to the search for a durable solution, A practical guide for professionals* („Omastest eraldatud lastega tegelemise käsiraamat: olukorra tuvastamisest kestliku lahenduse otsinguni. Erialatöötajate praktiline käsiraamat“) 2015, lk 110.

saamiseks ning kriminaalmenetluste osapooleks või hagejaks olemiseks.⁴⁸ Need õigused kehtivad kõigile lastele, kes on kokku puutunud vägivalda, eksploateerimise või ahistamisega, sealhulgas inimkaubanduse lapsohvritele, varjupaika taotlevatele lastele, kes on kokku puutunud kriminaalkuritegedega ning prostitutsioonis või lapstööjõuna ära kasutatud lastele.⁴⁹

Kuriteo lapsohvrite oluline kaitsemeede on niinimetatud karistamatuse klausel. See tähendab, et kuritegevuse, sealhulgas inimkaubanduse lapsohvreid tuleb kaitsta sanktsioonide või vastutuselevõtmise eest tegudes, mille nad on korda saatnud kuriteo ohvriks olemise tingimustes. Mittekaristamise klausel on otsustava tähtsusega nende laste kaitsmisel, keda on ära kasutatud ebaseaduslikus või kuritegevuses ning inimkaubanduse või eksploateerimise lapsohvritel, kes sisenesid riiki ilma kehtivate reisidokumentideta. Juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad peavad olema teadlikud, et seadusega pahuksis olevad lapsed võivad tegelikult olla kuriteo ohvrid. Neid võidakse olla eksploateeritud või sunnitud osalema ebaseaduslikus või kuritegevuses ja nad võivad olla inimkaubanduse ohvrid.

Ümberasustamised ja üleviimised

Ümberasustamine ja lõimumine kolmandas riigis

Kui lapse parimate huvide väljaselgitamise protsessi tulemusel selgub, et lapsele ei ole sihtriigis või päritoluriigis kestlikku lahendust, tuleb võimaliku alternatiivina hinnata lapse ümberasustamist kolmandasse riiki.

Ümberasustamine võib olla valikuvõimalus, kui see hõlmab perekonna turvalist taasühinemist ümberasustamise riigis ning vastab lapse parimatele huvidele. Ümberasustamine võib olla ka alternatiiv lapse kaitsmiseks jätkuva tagakiusamise või muude tõsiste inimõiguste rikkumiste eest tema päritoluriigis. See võib olla vajalik näiteks juhul, kui inimkaubanduse lapsohvrit tuleb kaitsta inimkaubitsejate survevahendite või korduva inimkaubandusele allutamise eest.

Enne ümberasustamise otsustamist tuleb lapse parimate huvide väljaselgitamise käigus vaadelda spetsiaalselt alltoodud küsimusi (viitame ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni artiklitele):

- lapse koduriiki naasmist välistavate õiguslike või muude takistuste eeldatav kestus;
- lapse vanus, sugu, emotsionaalne seisund, hariduslik ja perekondlik taust;
- lapse õigus säilitada oma identiteet, sealhulgas rahvus ja nimi (artikkel 8);
- järjepidevuse nõue lapse kasvatamises ja hooldamises, sealhulgas seoses tema etnilise, religioosse, kultuurilise ja keelelise taustaga (artikkel 20);
- lapse õigus säilitada oma perekondlikud suhted (artikkel 8) ning sellega seotud lühiajalised, keskpikad ja pikaajalised võimalused perekonna taasühinemiseks koduriigis, võõrustajariigis või ümberasumisriigis.⁵⁰

⁴⁸ UNICEF, *Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking* („Inimkaubanduse lapsohvrite kaitsmise juhised“), UNICEF-i tehnilised märkused, 2006. ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* („Õiguslikud juhised kuriteo lapsohvreid ja lapstunnistajaid hõlmavates juhtumites“), Majandus- ja Sotsiaalnõukogu otsus 2005/20, 22. juuli 2005.

⁴⁹ UNICEF, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* („Lapse Õiguste Konventsiooni rakenduskäsiraamat“), revideeritud väljaanne, Rachel Hodgkin ja Peter Newell, 2002, lk 580.

⁵⁰ ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, üldmärkus nr 6 (2005), par. 93.

Et uurida perekonna taasühinemise eesmärgil ümberasumise võimalust, peavad kolmandas riigis asuv laps ja tema pereliige andma nõusoleku ja väljendama oma soovi perekonna taasühinemiseks. Ümberasumise riigis tuleb ühendust võtta sealsete lapsekesksete hoolekande- või sotsiaalteenistustega, et koostada vajalikud hinnangud ning kindlustada pärast ümberasumist neile pidev teenusepakkumine ja heaolu jälgimine.

Kui ümberasumise põhjenduseks ei ole perekonna taasühinemine, vaid muud põhjused, tuleb hinnangu koostamisel arvesse võtta, kas ümberasumine võiks tekitada takistusi pereliikmete asukoha tuvastamisel, perekonna taasühinemisel või perekondlike suhete ja kontaktide säilitamisel. Selleks tuleb arvesse võtta ümberasumise koha ja lapse perekonna asukoha vahelist kaugust ning sidepidamisvõimaluste olemasolu.

Niisugustel juhtudel on ümberasumise oluline eeltingimus, et see ei kahjusta perekonna tulevase taasühinemise võimalusi, kui perekonna taasühinemist peetakse lapse parimatele huvidele vastavaks. Lisaks lapse seisukohtade ärakuulamisele tuleb hinnangu koostamise ja ümberasustamise käigus teavitada lapse vanemaid, nendega konsulteerida ja nad ära kuulata, välja arvatud juhul, kui see lapse mis tahes moel ohtu seab.⁵¹

Üleviimised vastavalt Nõukogu Dublini III määrusele

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Dublini III määrus on Euroopa Liidu liikmesriikide, Islandi, Liechtensteini, Norra ja Šveitsi vaheline leping, mis sätestab, milline riik vastutab isiku varjupaigataotluse läbivaatamise eest.⁵² Määrus annab võimaluse varjupaika taotlevad isikud selle eest vastutavasse riiki üle viia.

Määrus põhineb eeldusel, et ühtne Euroopa varjupaigasüsteem on paika pandud ja toimib täies ulatuses. Selle eelduse põhjal saab täiskasvanuid ja lapsi üle viia teise lepinguga ühinenud riiki, kahjustamata seejuures isiku õigust rahvusvahelisele kaitsele koos kohaste vastuvõtu- ja hoolekandestandarditega. Nõukogu Dublini III määrus töötati välja varasema määruse ning Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Kohtu mitme otsuse põhjal seoses varjupaigataotlejate üleviimisega.⁵³

Dublin III määrus sätestab, et lapse parimad huvid peavad määruse täideviimisel olema liikmesriikide esmane prioriteet, vastavalt ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonile ja Euroopa Liidu põhiõiguste hartale. Määrus nõuab lapse parimaid huvisid hindavatelt liikmesriikidelt järgmist:

- lapse heaolu, sotsiaalse arengu, turvalisuse ja ohutuse ning tausta igakülgne arvessevõtmine;
- lapse seisukohtade arvessevõtmine vastavalt tema eale ja küpsusele;

⁵¹ ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, *UNHCR Guidelines on Formal Determination of the Best Interests of the Child* („ÜRO Pagulaste Ameti juhised lapse parimate huvide ametlikuks määratlemiseks“) 2006, lk 34–35. Separated Children in Europe Programme (Omastest eraldatud lapsed Euroopa programmis), *Statement of Good Practice* („Heade tegutsemistavade alane seisukohavõtt“), 4. revideeritud väljaanne, projekt „Save the Children“, UNHCR, UNICEF, 2009, peatükk D.13.

⁵² Vt: Euroopa Komisjon, täidesaatev määrus (EL) nr 118/2014, 30. jaanuarist 2014.

⁵³ Automaatse üleviimise praktikat vastavalt varasemale Dublini II määrusele kritiseeriti riskide tõttu, mis varjupaigataotlejaid ohustasid, kui nad viidi üle riikidesse, mis pakuvad standarditele mittevastavaid vastuvõtutingimusi. Pretsedendiõigus puudutas eriti Kreetat ja nende riikide ülekoormatust, kus enamik varjupaigataotlejaid Euroopa Liitu siseneb, eeskätt Kreetat, Itaaliat ja Hispaaniat. Euroopa Parlamendi teemafailid, *Transfer of Asylum-Seekers and Fundamental Rights* („Varjupaigataotlejate üleviimine ja põhiõigused“), raamatukogu infotund, 30. november 2012.

- konkreetsete menetlusgarantiide väljatöötamine saatjata lastele, arvestades igakülgset ja asjakohaselt nende erilist kaitsetust;
- liikmesriikide vaheline tihe koostöö määruse kohaselt lapse parimate huvide hinnangu koostamisel.⁵⁴

Enne üleviimise otsuse vastuvõtmist tuleb saada tõendid taotleja pereliikmete, sugulaste või muude omaste olemasolust teises liikmesriigis. Üleviimine on lubatav üksnes siis, kui varasema taotluse kohta ei ole esimese instantsi otsust veel vastu võetud.⁵⁵

Liikmesriigi vastutus lapstaotleja varjupaigataotluse menetlemise eest selgitatakse välja järgmiselt.

- Kui taotleja on alla 18-aastane saatjata laps, on vastutav liikmesriik see, kus viibib seaduslikult lapse pereliige või vanem õde-vend, eeldades, et lapse taotluse hindamine selles riigis vastab tema parimatele huvidele.
- Kui saatjata lapse sugulane viibib seaduslikult muus liikmesriigis, koostatakse selle kohta individuaalne hinnang veendumaks, et sugulane saab lapse eest hoolt kanda. Kui hinnangu tulemus on positiivne, ühineb laps selle sugulasega juhul, kui see vastab tema parimatele huvidele ja seega saab vastutavaks liikmesriik, kus ühinemine toimub.
- Kui pereliikmed ja sugulased leitakse muudest liikmesriikidest, tehakse otsus selle kohta, milline liikmesriik vastutuse võtab, lähtudes lapse parimatest huvidest. Kui lapse pereliikmeid või sugulasi ei ole võimalik tuvastada, saab vastutavaks liikmesriigiks see, kus saatjata laps varjupaigataotluse sisse andis, juhul kui see vastab lapse parimatele huvidele.⁵⁶

Vastutava liikmesriigi väljaselgitamine algab kohe pärast varjupaigataotluse sisseandmist.⁵⁷ Kui liikmesriik saab taotleja eest vastutuse võtta, langetatakse sellekohane otsus kahe kuu jooksul. Eriti keerukatel juhtudel võib seda tähtaega ühe kuu võrra pikendada.⁵⁸

Liikmesriigid peavad edastama taotleja kohta vajaliku teabe, kui nad paluvad teisel riigil selle isiku eest vastutuse võtta või ta uuesti vastu võtta, sealhulgas tuleb esitada teave taotleja koheste vajaduste kohta ning taotleja perekonnaliikmete, sugulaste või muude perekondlike sidemete kontaktandmed selles liikmesriigis, kuhu isik üle viiakse. Laste puhul hõlmab see teavet lapse hariduse kohta ja vanuse hinnangut. Selle teabe edastamiseks on vajalik taotleja kirjalik nõusolek. Taotlejal on õigus olla informeeritud andmetest, mida tema juhtumiga seoses töödeldakse, ning õigus neid andmeid parandada või kustutada, kui need osutuvad puudulikuks või ebatäpseks.⁵⁹ Saatjata laste puhul peavad juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad kindlustama, et laps saab neis küsimustes piisavat tuge.

Liikmesriigid võivad otsustada vastutava riigi väljaselgitamisel teatud tasandil diskreetsust rakendada ning võivad võtta vastutuse varjupaigataotluse läbivaatamise eest. Samuti võib vastutav liikmesriik igal ajal enne varjupaigataotluse kohta esimese instantsi otsuse tegemist nõuda teiselt liikmesriigilt taotleja eest vastutuse võtmist, et perekonnaliikmed taasühendada.

⁵⁴ Dublini III määrus 2013, par. (13), artikkel 6.

⁵⁵ Dublini III määrus 2013, artikkel 7.

⁵⁶ Dublini III määrus 2013, artikkel 8.

⁵⁷ Dublini III määrus 2013, artikkel 20.

⁵⁸ Dublini III määrus 2013, artikkel 22.

⁵⁹ Dublini III määrus, artiklid 31, 35.

Seda võib nõuda humanitaarsetel alustel, mis on seotud eelkõige perekondlike või kultuuriliste kaalutlustega. Asjassepuutuvad isikud peavad selle protseduuriga kirjalikult nõustuma.⁶⁰

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Dublini III määrus tagab taotlejale õiguse määruse alusel vastu võetud otsuseid enne kohtu või tribunali otsust edasikaebamise või ülevaatamise teel parandada, sealhulgas õiguse õigusabile ja tõlkimisele. Otsuse edasikaebamise või ülevaatamise korral peatatakse taotleja üleviimine automaatselt ja tal on õigus jääda liikmesriiki apellatsiooni või ülevaatuse tulemust ootama.⁶¹ Liikmesriigi vastutus lõpeb, kui ilmnevad tõendid, mis kinnitavad, et asjassepuutuv isik on vähemalt kolmeks kuuks riigi territooriumilt lahkunud. Pärast seda peab isik sisse andma uue varjupaigataotluse.⁶²

Tagasisaatmine

Kui jõutakse järeldusele, et lapse parimates huvides on tema tagasisaatmine, käivitatakse selleks ettevalmistused. Enne tagasisaatmise korralduse andmist peavad sihtriigi ametivõimud kindlaks tegema, et last ootab pärast tagasisaatmist turvaline käekäik ja et tema eest kantakse tagasisaatmise riigis hoolt. Vajadusel tuleb mõnda lapse parimate huvide väljaselgitamisel tehtud hinnangut korrata, et see ajakohane oleks. Kui ühtki niisugust hinnangut ei ole lapse parimate huvide väljaselgitamiseks varem läbi viidud, võib see anda lapsele õiguse tema parimate huvide väljaselgitamise otsus edasi kaevata.⁶³

Rahvusvahelise ja Euroopa eraõiguse kohaldamine rändel olevate laste tagasisaatmisel

Brüsseli II bis määrus⁶⁴ sätestab rahvusvahelistes juhtumites vanemliku vastutuse. Sellest lähtuvad juhtumikorraldajad ja juhtumi haldajad, kes kaaluvad kaitseabinõude rakendamist ELi kodanikest laste rahvusvahelistes juhtumites.

Määrus sätestab, et lapse kodumaaga tuleb luua kontakt. Lapse kodumaa ametiasutused annavad teavet lapse olukorra, vanemate olukorra ja võimalike ametlike otsuste või toimingute kohta seoses vanemliku vastutuse või muude asjakohaste teemadega. Kuigi määrus kehtib esmajoonelise tsiviilõiguslikel juhtumitel, mis puudutavad laste vägivaldset äraviimist vanemate poolt ning vanemlikku vastutust, kohaldatakse seda ka rändel viibivate ELi laste kaitseks ja tagasitoomiseks, sealhulgas tänaval elavate või tänavaevalu kaasatud laste puhul ning nende puhul, kes on ekspluateerimise ja inimkaubanduse ohus või sellesse kaasatud.

Brüsseli II bis määrus kajastab mõningaid Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi konventsioonidega, eelkõige Haagi Konventsiooniga jõustatud sätet. Lisaks ELi individuaalsetele liikmesriikidele on ka Euroopa Liit tervikuna Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi liige ning ühinenud mõne hiljutisema Haagis jõustatud konventsiooniga.

⁶⁰ Dublini III määrus, artikkel 31.

⁶¹ Dublini III määrus 2013, artikkel 27.

⁶² Dublini III määrus 2013, artikkel 19.

⁶³ Vt ka: The European Council on Refugees and Exiles (Euroopa Põgenike ja Pagulaste Nõukogu), programm Save the Children („Päästke lapsed“), *A Checklist to Achieve Good Practice When Considering the Return of Children to Third countries: A tool for quality planning for Member States, Comparative study on best practices in the field of return of minors* („Kontrollnimekiri laste kolmandatesse riikidesse tagasisaatmise kaalumisel heade tulemuste saavutamiseks: liikmesriikide heatasemelise tegevuse planeerimise abivahend, parimate tegutsemistavade võrdlev uurimus alaealiste tagasisaatmise valdkonnas“). Euroopa Komisjon – DG Home, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011.

⁶⁴ Euroopa Komisjon, Nõukogu määrus (EC) nr 2201/2003, 27. novembrist 2003 seoses jurisdiktsiooni ning otsuste tunnustamise jõustamisega abieluküsimustes ning vanemliku vastutuse küsimustes, tühistades määruse (EC) No 1347/2000, Official Journal L 338, 23/12/2003, lk 1–29.

Haagi konventsioone kohaldatakse regulaarselt rahvusvahelistes tsiviilõigusmenetlustes, mis puudutavad lapsi – eelkõige seoses rahvusvahelise adopteerimisega, lapse vägivaldse äraviimisega vanema poolt ning vanemliku vastutusega, samuti laste piiriülese paigutamise ja Haagi konventsioonidega kehtestatud menetlusi võib kasutada ka rändel olevate laste kaitseks ning laste tagasisaatmiseks nende harjumuspärasesse elukohariiki.⁶⁵

Kui lapsed saadetakse tagasi rahvusvahelise perekonnaõiguse raames, on tagasisaatmist haldavaks juhtorganiks tagasisaatmise riigi keskasutus. Lapse tagasisaatmist korraldava keskasutuse volitused lõpevad harilikult siis, kui laps harjumuspärasesse elukohariiki tagasi saabub. Pärast tagasisaatmist on oluline tagada teenuste jätkuvus tagasisaatmise riigis. Teenuseid võib pakkuda näiteks Rahvusvaheline Sotsiaalteenistus, mille riiklikud haruteenistused saavad pakkuda tuge lapse harjumuspärasesse elukohariiki tagasijõudmise praktilisel korraldamisel ja sotsiaalse hindamise aruannete tõlkimisel ning enne lapse tagasisaatumist ja tema hilisema jälgimise kestel koostatavaid ekspertarvamusi.⁶⁶

Alternatiivid sisserändajate kinnipidamiskeskustele

ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon sätestab, et „ühtki last ei tohi ebaseaduslikult või omavolliselt tema vabadusest ilma jätta. Lapse arreteerimine, kinnipidamine või vangistus peab olema seadusega kooskõlas ja seda tuleb kasutada üksnes viimse abinõuna ning võimalikult lühikese aja jooksul“ (artikkel 37 (b)). Need õigused kehtivad ka saatjata või omastest eraldatud laste kinnipidamisel: „Saatjata või omastest lahutatud lapsi ei tohiks üldreeglina kinnipidamisasutustes hoida. Kinnipidamist ei saa põhjendada üksnes sellega, et laps on saatjata või omastest eraldatud ega otsustada tema rände- või residendistaatuse või nende puudumise alusel.“⁶⁷ Lastelt nende rändeküsimustega seotud vabaduste äravõtmist peetakse nende inimõiguste rikkumiseks.⁶⁸

Sisserändajate kinnipidamisasutustes hoidmist lastele enamasti ei kohaldata, eriti juhul, kui kinnipidamise korraldus kehtib pikema aja jooksul. Sisserändajana kinnipidamisel tekivad lastel sageli raskused seoses juurdepääsuga haridusele, kohastele tervishoiuteenustele ning adekvaatsele toidule ja majutusele, samuti võivad nende vabaaja- ja puhketegevuste võimalused olla piiratud.⁶⁹ Kinnipidamine on äärmist ahastust tekitav kogemus, eriti sisserändajatele ja varjupaigataotlejatele. See avaldab kahjulikku mõju laste vaimsele tervisele, heaolule ja arengule. Kinnipidamisasutuses viibimise kogemus võib põhjustada lapsele hingelise trauma või varasemat traumat süvendada.⁷⁰

⁶⁵ Cazenave, Pierre, *Protecting Migrant Children in a Freedom of Movement Area, Transnational monitoring of return procedures involving Romanian and Bulgarian migrant children in Greece and France* („Rändel olevate laste liikumisvabaduse kaitsmine, rahvusvaheline tagasisaatmismenetluste seire seoses Rumeenia ja Bulgaaria sisserändajatest lastega Kreekas ja Prantsusmaal“), Terre des Hommes, detsember 2012, lk 42.

⁶⁶ PROTECT 4. ekspertkohtumine, Riia, mai 2014, esitluse tegi Christoph Braunschweig, Šveitsi Rahvusvahelise Sotsiaalteenistuse fond.

⁶⁷ Lapse Õiguste Komitee, üldmärkus nr 6 (2005), par. 61.

⁶⁸ Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise rände kontekstis“), Üldise diskussiooni päev, 2012, lk 23.

⁶⁹ Euroopa Põgenike ja Pagulaste Nõukogu, „Save the Children“, *Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors, Final Report* („Võrdlev uurimus tegevuspraktikatest alaealiste tagasisaatmise valdkonnas, lõpparuanne“), Euroopa Komisjoni peadirektoraat, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011, lk 14, 73–78.

⁷⁰ Cleveland, Janet, „Psychological harm and the case for alternatives“ („Psühholoogiline kahju ja alternatiivide leidmine“), Oxfordi Ülikool, Pagulaste Uurimiskeskus, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation* („Sunniviisilise rände ülevaade, kinnipidamisasutustesse paigutamine ning kinnipidamise ja deporteerimise alternatiivid“), väljaanne 44, september 2013, lk 7–8. Kotsioni, Joanna, Aurélie Ponthieu ja Stella Egidi, „Health at Risk in Immigration Detention Facilities“

Mõnel juhul peetakse lastest sisserändajaid kinni koos nende perekondadega, ettekäändel vältida sel moel perekonnaliikmete üksteisest eraldamist juhtudel, kus vanemad rändeküsimustes kinnipidamisasutusse paigutatakse. Kui oma vanemate juurde jäämine on lapse parimates huvides, tuleb kogu perekonna puhul kinnipidamisele alternatiive kaaluda.⁷¹

Kinnipidamise alternatiivideks on näiteks registreerimis- ja aruandlusnõudeid, dokumentide hoiuleandmine, pantkiri või käendus, elamine määratud asukohas, juhtumihaldus või järelevalve all vabastamine, järelevalve kogukonnas, elektrooniline seire, kodune komandanditund või koduarest. Riigid on kinnipidamise alternatiividega positiivseid tulemusi saavutanud ja leitakse, et need alternatiivid toimivad praktikas. Harilikult vastavad varjupaigataotlejad kinnipidamise alternatiivide eeldustele.⁷² Eesmärk on asendada tagasisaadetavate üle kinnipidamise teel kontrolli kehtestamine haldus- ja järelevalvemenetlusega, kus austatakse isikute inimõigusi. See on ka riigile kulusäästlikum.⁷³

Minimaalsed standardid, mida riigid peavad lastest sisserändajate kinnipidamisel järgima⁷⁴

- Lastest sisserändajate puhul, olgu nad saatjaga või ilma, peaks vabadusekaotus olema vaid ajutine ja kestma võimalikult lühikest aega.
- Sisserändega seotud kinnipidamiskeskused peaksid olema vanglatest eraldatud ega tohiks elamistingimuste poolest vanglatega sarnaneda.
- Keskustes, mida kasutatakse laste kinnipidamisasutustena, peaksid töötama lastekaitseametnikud, kes on saanud eriväljaõppe laste hooldamises ja kaitsmises.
- Lapsed ja noorukid peaksid olema täiskasvanutest eraldatud, välja arvatud juhul, kui täiskasvanutega koos viibimist peetakse nende parimatele huvidele vastavaks (Lapse Õiguste Komitee artikkel 37(c)). Keskused peaksid lastele tagama võimaluse korrapäraseks kontaktiks perekonnaliikmete ja sõpradega.
- Keskused peavad tagama korrapärase ja konfidentsiaalse kontakti õigus- ja konsulaarvaldkonna esindajatega.
- Kinnipidamiskeskuses viibides (ka ajutiselt) tuleks lastele tagada selliste majanduslike ja sotsiaalsete õiguste igakülgse kasutamise võimalus nagu haridus, tervishoid, puhketegevused, toit, vesi ja rõivad.
- Riigid peavad kindlustama sõltumatud mehhanismid ja nende kasutamise kinnipidamiskeskustes valitsevate tingimuste kontrollimiseks ja seireks, sealhulgas sõltumatute asutuste poolt.

(„Terviseriskid sisserändajate kinnipidamisasutustes“), Oxfordi Ülikool, Pagulaste Uurimiskeskus, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, väljaanne 44, september 2013, lk 11–13.

⁷¹ Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise rände kontekstis, taustadokument“), Üldise diskussiooni päev, 2012, lk 23–24.

⁷² Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Üldise diskussiooni päev, 2012, lk 24. Edwards A. *Back to Basics, The right to liberty and security of the person and 'alternatives to detention' of refugees, Asylum-Seekers, Stateless Persons and Other Migrants* („Tagasi põhitõdede juurde: põgenike, varjupaigataotlejate, kodakondsuseta isikute ja muude sisserändajate õigus vabadusele ja isikurvalisusele ning kinnipidamise alternatiivid“), UNHCR Legal and Protection Policy Research Series („ÜRO Pagulaste Ameti õigus- ja kaitsepoliitika sariuurimus“) PPLA/2011/01.Rev.1, 2011. Rahvusvaheline Kinnipidamise Koalitsioon, *There are Alternatives, A handbook for preventing unnecessary immigration detention* („Alternatiivide leidmine: sisserändajate tarbetu kinnipidamise ennetamise käsiraamat“), 2011. ÜRO, „Report of the Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants“ („Sisserändajate inimõiguste erivolniku aruanne“), François Crépeau, A/HRC/20/24, 2. aprill 2012, lk 6.

⁷³ Sampson, Robyn, *Thinking outside the fence* („Piiranguteta mõtteviis“), Oxfordi Ülikool, Pagulaste Uurimiskeskus, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation* („Sunniviisilise rände ülevaade, kinnipidamisasutustes paigutamine ning kinnipidamise ja deporteerimise alternatiivid“), väljaanne 44, september 2013, lk 42–43, p. 43.

⁷⁴ Lapse Õiguste Komitee, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper* („Kõigi laste õigused rahvusvahelise rände kontekstis. Taustadokument“), Üldise diskussiooni päev, 2012, lk 24–25.

Tagasisaatmisele eelnevad ettevalmistused

Sisserändaja tagasisaatmise põhjalik ettevalmistamine, sealhulgas kõigi kohaste hinnangute koostamine ja kaitsemeetmete võtmine, on otsustava tähtsusega, et tagasisaatmised oleksid korraldatud väärikalt, turvaliselt ja õiguspäraselt ning tagasisaatmised oleksid neisse kaasatud inimestele positiivseks kogemuseks, kus neil on head väljavaated hakkama saada.

Kui tagasisaatmine leitakse olevat lapse parimates huvides, siis on soovitatav, et iga lapse jaoks koostatakse enne tagasisaatmist individuaalne tagasisaatmise ja taaslõimumise plaan, et kavandada iga tagasisaatmise etapp samm-sammult, alates ettevalmistamisest kuni ümberasustamise, taaslõimumise ja järelseireni, ning et selgitada välja lapse vajadused ja kohased tugiteenused. Lisaks lapse üksikasjalikule hooldusplaanile pärast tagasisaatmist peab tagasisaatmise ja taaslõimumise plaan pöörama piisavat tähelepanu lapse hoolekande ja tugiteenuste jätkuvusele sihtriigist tagasisaatmise riiki liikumise jooksul. See hõlmab järgmist:

- **hariduse ja kutseõppe jätkuvus:** lapsed võidakse nende päritoluriiki tagasi saata enne, kui nad on lõpetanud kooli või kutseõppe. Enne väljasaatmist on oluline veenduda, et laps saab kaasa tunnistused igasuguse hariduse kohta, mille ta on sihtriigis omandanud. Alati on oluline võimaldada lapsel enne tagasisaatmist kool või ametiõpe lõpetada, kui see ei ole lapse parimate huvidega vastuolus;
- **tervishoiuteenuste ja arstliku ravi jätkuvus:** lapsed võivad olla sihtriigis tavapäraseid tervishoiu- ja raviteenuseid kasutanud. Enne tagasisaatmist on oluline tagada nende teenuste jätkuvus või selgitada välja toimivad alternatiivid;
- **eeskoste korraldamise jätkuvus:** kui laps ei hakka pärast tagasisaatmist elama oma vanemate või esmaste hooldajate juures, tuleb tagada lapse jätkuv eeskoste.

Tagasisaatmist ette valmistades peab lastel ja noortel olema juurdepääs nende päritoluriigi standarditele vastavale koolitusele, et nad saaksid täisealistena elada iseseisvat elu ja omada sissetulekut ning et muuta tagasisaatmine seega positiivseks kogemuseks ja kestlikuks lahenduseks. See hõlmab elulisi ja sotsiaalseid oskusi, akadeemilist ja erialakoolitust, samuti ettevõtlusega seotud oskusi ja läbirääkimisoskusi. Lisaks sihtriigi keele õppimisele on eluliselt otsustava tähtsusega, et tagasisaadetavad noored oleksid kirjaoskajad ka selle riigi keel(t)es ning ühiskonnas, kuhu nad tagasi pöörduvad.⁷⁵

Oluline on last enne tagasisaatmist nõustada. Tagasisaatmine võib põhjustada lapsele palju muret ja meelehärmi, isegi kui seda peetakse tema parimatele huvidele vastavaks. Juurdepääs teabele ja nõustamisele, sealhulgas psühhosotsiaalsele nõustamisele enne lapse tagasisaatmist võib aidata ta enesekindlust koguda ning anda talle oma tagasisaatmise suhtes ning sellele järgnevate valikuvõimaluste suhtes turvatunde ja kindluse.

Sihtriigist väljasaatmise etapp

Saatjata lastele, kes saadetakse tagasi pärast eitava otsuse saamist nende varjupaigataotlejatele ja kes osalevad nn vabatahtliku abistamisega tagasisaatmise programmis, määratakse harilikult reisisaatja, kes nendega tagasisaatmise riiki reisib.

⁷⁵Gladwell, Catherine ja Hannah Elwyn, *Broken Futures: Young Afghan asylum seekers in the UK and in their country of origin* („Katkimurtud tulevikud: noored afgaanidest varjupaigataotlejad Ühendkuningriigis ja nende päritoluriigis“), ÜRO Pagulaste Ülemvolinik, Policy Development and Evaluation Service, New Issues in Refugee Research, Research Paper No. 244 (poliitika väljatöötamise ja hindamise teenistus, uued probleemid põgenike uurimisel, teadustöö nr 244), august 2012, lk 48.

Reisisaatja on oluline selle kindlustamiseks, et laps saabub turvaliselt tagasi ja kohtub pärast saabumist vastutavate ametivõimude ning eestkostja või hooldajaga. Saatjata laste reisisaatmine peaks seetõttu olema põhireegel kõigi tagasisaatmiste puhul, sealhulgas Euroopa Liidu piires, samuti tagasisaatmisel riikidesse, mida peetakse turvalisteks päritoluriikideks.⁷⁶

Päritoluriiki tagasijõudmise järgne ja taaslõimumise etapp

Tagasijõudmise järgsete tugiprogrammide esmane eesmärk on kaitsta noori tagasisaabujaid, kindlustada nende õiguste turvamine ning muuta tagasisaatmised kestlikuks. See on oluline, et muuta tagasisaatmine lapse jaoks positiivseks, konstruktiivseks ja edukaks kogemuseks.

Lapse õigustel põhinevate ja lapsekesksete kestlike tagasisaatmiste edendamisel on olulised järgmised kaalutlused: sihtriigi ametkonnad ja täidesaatvad partnerid ning vastavad võrgustikud tagasisaatmise riikides peavad tegema koostööd, et tagada noortele tagasisaadetutele kvaliteetse hoolduse, toe ja abi pidev pakkumine ning vajalikud nõustamisteenused. Nisugune piiriülene koostöö on oluline ka tagasisaatmise programmide seireks ja hindamiseks, eelkõige seoses taaslõimumise toetamisega, võetud meetmete asjakohasuse ja kestlikkusega ning tagasisaadetute seisukohtade kohase arvessevõtmisega, samuti selleks, et tagada vajadusel neile hoolduskorralduse ja tugiteenuste perioodilised ülevaatused ja korrigeerimine.⁷⁷

Seire ja hindamine

Tagasisaatmise järgne seire on oluline tagasisaadetavate kaitsmiseks ja nende õiguste turvamiseks. Jälgida tuleb järgmisi valdkondi:

- tagasisaadetava lapse, ametivõimude ja teenusepakkujate vastastikuse suhtluse kvaliteet päritoluriigis ja sihtriigis;
- tagasisaatmise ettevalmistuste ning lapsele enne tagasisaatmist kättesaadava teabe ja nõustamise kvaliteet;
- oote- ja kinnipidamisalades valitsevad tingimused, kui kohane;
- tagasisaadetavate isikuregistrid ning nende esitatava dokumentatsiooni läbipaistvus ja kvaliteet;
- hoolekande-, kaitse-, tervishoiu- ja haridusteenuste jätkuvus, samuti eeskoste jätkuvus, kui kohane;
- lapsehoidmise kvaliteet ning lapse ja tema vanemate või teiste hooldajatega suhtlemise kvaliteet;
- tagasisaadetava sotsiaalne ja majanduslik olukord, talle täisikka ja iseseisvasse ellu üleminekul kättesaadav tugi ning lapse kogukonda taaslõimumine pärast tagasisaatmist;

⁷⁶ Euroopa rändevõrgustik, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries* („EL liikmesriikide programmid ja strateegiad kolmandatesse riikidesse abistatud tagasisaatmise ja neis taaslõimumise edendamiseks“), märts 2011, lk 67.

⁷⁷ Euroopa rändevõrgustik, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries* („EL liikmesriikide programmid ja strateegiad kolmandatesse riikidesse abistatud tagasisaatmise ja neis taaslõimumise edendamiseks“), märts 2011, lk 77.

- lastest tagasisaadetavate võimalused esitada teateid ja kaebusi, mis neid pärast tagasijõudmist oma õiguste taotlemisel toetavad.⁷⁸

Seiret tuleb teostada perioodiliselt pikema aja jooksul, kaasates tagasisaadetud laps isiklikult seiresse, sealhulgas enesehinnangute abil. Tagasisaatmise tulemusi peab hindama lapse inimõiguste kontekstis ning lähtuvalt põhimõtetest, mis suunavad laste kvaliteetset hoolekannet, hoolduse jätkuvust, lapse turvalisust ja õigust elule, heale käekäigule ja arengule. Riiklikud lastekaitseüsteemidel ja suunamismehhanismidel on oluline roll seire läbiviimises ning selles, et seire tulemusi võetakse vajaduse korral arvesse, et teha kiireid muutusi tagasi saadetud lapse hoolduskorralduses ning muudes asjaomastes küsimustes.⁷⁹

Piiriülene lastekaitse: praktiline juhend

See praktiline juhend annab ülevaate piiriülestes olukordades laste inimõiguste ja parimate huvide edendamiseks. Juhend on hõlpsasti kasutatav abivahend juhtumikorraldajatele ja juhtumi haldajatele, näiteks sotsiaalhoolekandetöötajatele, sisserände- ja korrakaitseametnikele, samuti juristidele, eestkostjatele ja teistele rändel olevate lastega ja nende heaks töötavatele spetsialistidele.

Piiriülestes olukordades lastega tegelev rahvusvaheline raamistik on tugev. See kehtestab standardid laste turvalisuse, heaolu ja arengu tagamiseks sõltumata nende rahvuslikust päritolust või rändestaatusest. Kõigil sellega seotud standarditel on üks ühine tunnus: need põhinevad ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonil, mis loob kindla aluse lapse parimate huvide edendamiseks. Konventsioon aitab juhtumikorraldajatel ja juhtumi haldajatel orienteeruda keerukates rahvusvahelistes, Euroopa ja riiklikes õigusaktides, kus lapse parimate huvide hinnangud ja määratlused moodustavad eeltingimuse iga individuaalse lapse jaoks kestliku lahenduse väljaselgitamiseks ja elluviimiseks, ning annab neile üldstruktuuri ja olulisemad võrdlusalused laste julgeoleku tagamiseks.

Käesolev praktiline juhend esitab need standardid samm-sammuliste tegevusjuhena piiriülestes olukordades hinnangute andmiseks ja otsuste langetamiseks. Riigiasutuste ja teenusepakujate piiriülesel tegutsemisel on vastavate juhtumite hindamiseks, otsuste

⁷⁸Podeszfa, Leana ja Friederike Vetter, „Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?“ („Tagasisaatmisejärgne seire: miks, kuidas ja kelle poolt?“), Oxfordi Ülikool, Pagulaste Uurimiskeskus, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation* („Sunniviisilise rände ülevaade, kinnipidamisasutustesse paigutamine ning kinnipidamise ja deporteerimise alternatiivid“), väljaanne 44, september 2013, lk 68–69, lk 68. Vt: Euroopa Komisjoni õiguse peadirekoraat, vabaduse ja turvalisuse küsimused, *Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return* („Parimate tegutsemistavade võrdlev uurimus sunniviisilise tagasisaatmise valdkonnas“), november 2011. Vt ka: Pagulaste Nõukogu, „*Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers*“ („Alasi ja haamri vahel: sundvalik neile, kelle varjupaigataotlus tagasi lükati“), detsember 2012.

⁷⁹Podeszfa, Leana ja Friederike Vetter, „Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?“ („Tagasisaatmisejärgne seire: miks, kuidas ja kelle poolt?“), Oxfordi Ülikool, Pagulaste Uurimiskeskus, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation* („Sunniviisilise rände ülevaade, kinnipidamisasutustesse paigutamine ning kinnipidamise ja deporteerimise alternatiivid“), väljaanne 44, september 2013, lk 68–69, lk 68. Vt: Euroopa Komisjoni õiguse peadirekoraat, vabaduse ja turvalisuse küsimused, „*Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return*“ („Parimate tegutsemistavade võrdlev uurimus sunniviisilise tagasisaatmise valdkonnas“), november 2011. Vt ka: Pagulaste Nõukogu, „*Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers*“ („Alasi ja haamri vahel: sundvalik neile, kelle varjupaigataotlus tagasi lükati“), detsember 2012.

langetamiseks ning teenustele suunamiseks ja teenuste pakkumiseks vaja toimivaid kontaktivõrgustikke ja selgeid protseduureegleid.

Juhend põhineb konkreetsete juhiste kogumil, esitades peamiste teemade kohta üksikasjalikuma ja täpsema teabe ja arutlused. On juhend kättesaadav piiriülese lastekaitse veebiportaalil (*Transnational Child Protection Portal*), kus antakse täiendavat teavet ka rändel olevate lastega ja nende heaks töötavatele spetsialistidele ja ametnikele.

Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat, 2015

www.childcentre.info